

Rosmalla

Heemkundekring Rosmalen

Jaargang 24 - Nummer 4

COLOFON

Rosmalla (ISSN 0925-2894) wordt vier keer per jaar uitgegeven onder eindverantwoordelijkheid van het bestuur van de Heemkundekring Rosmalen.
Gevestigd in Perron 3 Rosmalen
Postbus 64 5240 AB Rosmalen

www.heemkundekringrosmalen.nl
info@heemkundekringrosmalen.nl

Bestuur Heemkundekring Rosmalen:

- Wilma van Creijl, voorzitter
- Secretaris:
- Henda Pennings, penningmeester
- Rien van Grunsven, bestuurslid
- Kitty van der Doelen-Crane

Werkgroep Redactieraad 'Rosmalla':

- Gerrit Mol
- Frans Vos
- Michiel van Heumen
- Wil Coppelmans (lay-out en tekstverwerking)

Productie:

- Druk: Nextprint B.V. Rosmalen

Losse nummers:

- € 5,50 per uitgave

Distributieadres:

- Henda Pennings
Vliertwijkstraat 4c
5249 RH Rosmalen

Kopijadres:

- Heemkundekring Rosmalen
Postbus 64 5240 AB Rosmalen
- g.mol@ziggo.nl

Ledenadministratie:

- Henda Pennings
Vliertwijkstraat 4c
5249RH Rosmalen

Iedere auteur draagt persoonlijke verantwoordelijkheid voor zijn of haar artikel. Niets uit deze uitgave mag worden vernoemd of bronvermelding plaatsvindt.

JAARGANG 24 - NUMMER 4 DECEMBER 2014

Inhoudsopgave	Pagina
<i>Redactie</i>	Voorwoord 2
<i>Rob Hoogeboom</i>	Op bezoek bij Antoon Werst 2
<i>Redactie</i>	Archeologisch overzicht van Rosmalen 4
<i>Michiel van Heumen</i>	Grondbelasting 300 jaar geleden: het verpondingsboek van Rosmalen uit begin 18e eeuw 5
<i>Jan van Hassel</i>	Jantje van Hassel, Jantje de Laat , Jantje van Veghel, Jan van Hassel 16
<i>Redactie</i>	Bootje varen naar den Bosch 18
<i>Wim Veekens</i>	Maliskamp en omgeving aan de vergetelheid onttrokken (2): grensconflict op Het Vinkel anno 1689 19
<i>Redactie</i>	40-jarig priesterfeest Pastoor van der Meyden 22
<i>W. Westelaken</i>	Verhaalen uit Roosmollen 23
<i>Redactie</i>	Uit de oude fotodoos 25
<i>Redactie</i>	Foto Impressie week Historie 26
<i>Gerrit Mol</i>	Wie bekladde Rosmalens Gemeentehuis? 28
Heemkundekring Rosmalen dankt zijn sponsors	28

Foto omslag:

Gezicht op Rosmalen met Lambertuskerk, gezien vanuit het noordoosten. Aquarel uit 1815, gemaakt door een zekere P. Testas en ondergebracht in de Brabant-Collectie van de Universiteit van Tilburg.

P. Testas is Mr. Pieter Testas (1799 – 1866) of diens vader Mr. Pieter Hendrik Testas (1761 – 1819), beiden uit Amsterdam. Laatstgenoemde was getrouwd met een dochter van de Rosmalense dorpssecretaris Johan Adriaan Esser. Deze familielatie verklaart het bestaan van een aantal vroeg 19e-eeuwse aquarellen van Rosmalen van de hand van Testas, aanwezig in de Brabant-Collectie

Voorwoord

Voor u ligt de laatste aflevering van Rosmalla van 2014, tijdschrift van onze Heemkundekring Rosmalen. Vorige keer hadden we een themanummer, bij gelegenheid van Rosmalen 70 jaar bevrijd. Deze keer weer van alles wat. Het vermelden waard: onze vereniging kreeg onlangs zeer veel materiaal aangeboden door onze dorpsgenoot Wil van den Elzen. Daaruit hebben wij veel materiaal geselecteerd wat echt Rosmalens is en dat herschreven of aangepast. In de komende afleveringen, en ook in dit nummer, zult u regelmatig van die stukjes tegenkomen. Wij wensen u veel leesplezier en tot de 25^e jaargang!

De redactie.

Op bezoek bij Antoon Werst

Rob Hoogeboom

Bij veel mensen in Rosmalen is Antoon Werst bekend als de steenhouwer en de man die zingt in het kerkkoor. Hij heeft in ieder geval een bijzondere levensloop met opmerkelijke gebeurtenissen en zaken die voor veel mensen nog zichtbaar zijn ook. Een reden te meer om eens op de koffie te gaan. Eigenlijk was het al een afspraak die vanuit de Heemkundekring Rosmalen een keer is toegezegd en in het kader van het 25-jarig bestaan bovenaan de lijst is komen te staan. Hij is geboren op 30 december 1933 in Hintham. Zijn vader en grootvader zijn vanuit Helmond zo rond 1895

naar 's-Hertogenbosch toegekomen om als steenhouwer aan de St Jan te gaan werken. Een echte economische verhuizing omdat er gewoon werk genoeg was aan de St Jan en in Helmond geen droog brood viel te verdienen. Zijn grootvader ging wonen in de van Heurnstraat op 't Zand. Zijn vader verhuisde later naar Hintham. De grootvader begon met steenhouwen aan de Grote Kerk aan de kant van de Hinthamerstraat en heeft dit 40 jaar gedaan. Tijdens deze jaren nam de vader het werk over, eindigende op de plek waar de grootvader was begonnen. Zijn vader had ook een

wijnfles met brief als tijd fles in 1940 in de toren van de St Jan ingemetseld , deze is in 2002 teruggevonden en weer teruggeplaatst. Antoon zelf is het voorbeeld van ‘zo vader zo zoon’ want hij begon op de St Jan met steenhouwen toen die 14 jaar was. En hij had talent want alvorens die 16 jaar werd is die gaan werken bij van Nunen in Vught. Met zijn eerste verdiende geld kocht die toen zijn eerste auto; een BMW Isetta met 3 wielen. Het toeval wil dat hij deze auto weer tegenkwam in 2013 als reclame bij een speelgoedmuseum in Duitsland. Hij trouwde in 1960 en ging wonen in de Asterstraat waar hij nu nog steeds woont. Bij van Nunen is hij zijn hele leven blijven werken tot aan zijn VUT op 60-jarige leeftijd. Al die jaren erna was hij en is hij nog steeds bezig met zijn vak en maakt kleine opdrachten of gewoon zelf wat hij zelf leuk vindt. Op zich is steenhouwen een fysiek zwaar beroep. Op de dag van vandaag gebruikt Antoon een houten hamer, die geen terugslag geeft, verder diverse beitels en schuurpapier. Het vak is helaas, wat men noemt, een uitstervend beroep. Ze zijn er nog wel echte steenhouwkunstenaars maar ze zijn in Nederland dun bezaaid. Nu worden er gelukkig in Nederland veel monumenten opgeknapt en is mede door de Open Monumentendagen veel aandacht voor restauratie en reparatie. Maar wat zijn nu de in het oog springende steenhouwwerken die men van Antoon kan bewonderen? In Vught zijn dat er een aantal: het Nederland-Indië monument in het Lieve Vrouwenpark en de Halve Bollen op het balkon van het gemeentehuis. Ze staan wel wat

hoog maar ze zijn met de hand helemaal uitgekapt uit een blok van 80x80x80 cm. En na de besmeuring van de gedenkplaten op de fusilladeplaats in 1995 en 1996 heeft Antoon al deze platen opnieuw met de hand weer uitgehakt. In 's-Hertogenbosch in de St Jan heeft Antoon de gedenksteen van plebaan Van de Camp in 1995 al staand en verticaal staan uit te kappen. Een lastig en secuur werk. En voor Zaltbommel maakte hij de plattegrond in een steen van 2-4 meter van de stad in de 17de eeuw, deze steen is ontworpen door kunstenaar Hanneke van de Horst. Een uniek stukje steenhouwkunst. Om deze te zien moet je een stukje reizen. De steen ligt in de zusterstad Hannover in Duitsland. Verder maakte hij wat kleinere stenen. Een daarvan is het wapen van Rosmalen wat bij zijn voordeur hangt. Andere zijn de kerk uit Hintham en de Lambertuskerk van Rosmalen. Een ander leuk detail is de steen van het familiewapen van familie Werst. Tijdens mijn bezoek kwam een fantastisch stamboomboek te voorschijn van zijn familie. Familie Werst is opgetekend als adellijke familie van be-

gin 12^e eeuw en woonde in de hoek Maastricht, Luik en Aken. Dit familiewapen is nog zeker tot het eind van de 16de eeuw in gebruik geweest. En dan zit je weer net in de tijd van de tachtigjarige oorlog. De familie wordt verscheurd, namen verbasterd en wat al niet meer. Mensen die stamboomonderzoek doen klinkt dit niet vreemd in de oren. Het stamboomonderzoek is ook opgesteld door een meneer met de naam Wersch. Zo komt het ook dat de grootvader van Antoon in Helmond woonde en zijn overgrootvader uit midden-Limburg kwam. Een van zijn hobby's waar hij al op 16-jarige leeftijd mee begon is zingen. En dat doet hij nog steeds. Hij zingt al 53 jaar bij het Lambertus kerkkoor. Deze kerk kent ook het Rouw en Trouw gelegenheidskoor. Dan is er de Operette vereniging Rosmalen die hij in 1971 heeft mee helpen oprichten. En hij zingt mee in het HEVO koor. En ook Antoon kan beamen dat zingen je jong van geest en lichaam houdt.

Archeologisch overzicht van Rosmalen

In een aflevering van het tijdschrift Brabants Heem uit 1970 troffen wij een artikel aan met de titel "Archeologisch overzicht der gemeente Rosmalen" van de hand van G. Beex. De schrijver geeft hierin aan dat er slechts weinig vondsten bekend zijn. Op de zandrug die het rivierkleigebied van de Maas in het zuiden afsluit moeten wel nederzettingen uit de IJzertijd of de Romeinse tijd aanwezig geweest zijn.

In 1935 werden grondverbeteringswerkzaamheden uitgevoerd en er werd toen een urnenveld in de Heinis aangetroffen. Een van die urnen is nu nog te bewonderen in het Noordbrabants Museum.

Uit de Romeinse periode is een hooggelegen nederzetting bekend die lag op de Bunders, noordelijk van Rosmalen. Er werden daar veel aardewerkscherven gevonden, evenals een munt van de Romein Lucius Verus. Niet duidelijk is of het hier gaat om vader of zoon Lucius. De zoon had in ieder geval een relatie met de Romeinse keizerin Lucilla.

Dan hebben we natuurlijk de fraaie heuvel in de huidige Overlaet, waar het klooster de "Annenborch" gele-

gen heeft. Dit klooster heeft overigens maar 80 jaar bestaan. Waarschijnlijk zal ook op de plek waar Coude-water staat, het nodige in de grond gezeten hebben of nog

zitten, maar door de vele bouwwerkzaamheden daar zal daar niet veel van resteren. Schrijver Beex maakt verder nog melding van niet dateerbare vondsten op de Prathoek ten noorden van de Rijksweg en even buiten de aarden vestingwerken, die de fraaie naam het "Fort" droegen. Hier werden 17 skeletten, aardewerk, ijzeren voorwerpen en steenwerk aangetroffen. In een eerdere aflevering van Rosmalla in 2013 schreven wij over deze en andere vondsten die hier gedaan zijn bij de werkzaamheden voor het Maximakanaal.

Grondbelasting 300 jaar geleden: het verpondingsboek van Rosmalen uit begin 18^e eeuw

Michiel van Heumen

Inleiding

Tot het niet-geïnterpreteerde deel van het oud dorpsarchief van Rosmalen, dat aanwezig is bij het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch, behoort een verpondingsboek, dat oorspronkelijk werd gedateerd op 'eind 17^e eeuw'. Het is in 1982 gerestaureerd door atelier De Tiendschuur in Tilburg. Ik heb kunnen aantonen dat dit boek van iets latere datum is, namelijk begin 18^e eeuw (zie verderop).

Jan van der Biezen uit Tilburg heeft in 2013-2014 dit oude belastingregister getranscribeerd. Ik heb in de eerste maanden van 2014 zijn transcriptie nagekeken en vervolgens voorzien van een toelichting. Met dit artikel en de transcriptie, die aan het Stadsarchief zal worden aangeboden, wordt een minder bekende maar zeer informatieve bron, onder de aandacht van een divers publiek van genealogen, heemkundigen en historici gebracht.

Rosmalense verpondingsboeken

Het is moeilijk een overzicht te krijgen van de bewaard gebleven verpondingsboeken van Rosmalen, omdat een inventaris van het volledige dorpsarchief ontbreekt. Het boek *Goei volk, de Nulandse hei en haar bewoners van 1800 tot nu*, in 2008 uitgegeven door de Heemkundewerkgroep Nuwelant, noemt een legger van verpondingen uit 1703 (p. 162). Zelf heb ik bewaard gebleven verpondingsboeken van Rosmalen daterend uit het laatste kwart 18^e eeuw (1783, 1800) onder ogen gehad. Deze laatste hebben een andere opzet dan de hier besproken legger. Ze zijn alfabetisch ingedeeld op naam van eigenaar. Bij elke eigenaar volgt een opsomming van de in zijn bezit zijnde percelen. Dit maakt het bijzonder tijdrovend en moeilijk een relatie te leggen van het hier besproken kohier uit het eerste decennium van de 18^e eeuw met de kadastrale *Oorspronkelijk aanwijzende tafel* uit 1832.

Niettemin is het belastingkohier toch waardevol. Allereerst vanwege de vele toponiemen die erin voorkomen. Ook voor genealogisch onderzoek kan het zijn nut hebben, bijv. om na te gaan welke personen of families geëerd waren in Rosmalen. Voor zover ik weet heeft tot nu toe alleen mevrouw Mia van der Kallen (1938-2010) voor dit doel het kohier gebruikt ten behoeve van haar publicatie *Het familieboek van der Kallen*. Tot slot kan het gebruikt worden op het terrein van de sociaal-economische geschiedenis. Ik denk hierbij aan het kohier als een bron om vast te stellen of er een relatie bestaat tussen grondbezit en deelname aan het dorpsbestuur.

Verponding als belasting

De verponding is een belasting op de huurwaarde van onroerend goed. Oorspronkelijk vond de schatting van het vermogen plaats in **ponden**, een historische rekenmunt. Een rekenmunt is een *denkbeeldige* munt, waarmee in omloop zijnde munten werden herleid tot één waarde en die vaak in boekhoudingen of rekeningen voorkomt. Zoals tegenwoordig sommige mensen nog terugrekenen van Euro's naar gulden; de Nederlandse gulden is hier het voorbeeld van een imaginaire rekenmunt.

De verponding is definitief ingevoerd in de Meierij van 's-Hertogenbosch met ingang van 1 oktober 1657 door de Staten-Generaal, die na 1648 in Staats-Brabant de soevereiniteit uitoefenden. Ieder dorp moest een bepaalde 'quote' betalen, te verdelen over de eigenaren van 'vaste' goederen.⁽ⁱ⁾ Volgens toenmalig recht werden ook een aantal zakelijke rechten als onroerend aangemerkt.

Het opstellen van betrouwbare kohieren, noodzakelijk om tot een 'taux' te komen, was jarenlang een gebed zonder end. Nieuwe versies werden telkens gebrekking bevonden en ten einde raad werd in juni 1657 een commissie uit de Raad van State naar 's-

Hertogenbosch gezonden. Deze commissie besluit de Meierijse dorpen te verdelen over tien klassen, met als criteria: de kwaliteit van de natuurlijke gesteldheid van de landerijen, de afstand tot de stad 's-Hertogenbosch, de aanwezigheid van een grote of vruchtbare gemeijnte of veel heide waar de boeren hun kuddes konden weiden en die veel mest opleverde. De 'gelegentheit' (=situatie) van het dorp bepaalde de klasse waarin het terecht kwam. In de hoogste klasse had het land een *gemiddelde* huurwaarde van f 25,- per morgen. Rosmalen werd met Maren, Alem en Empel in de tiende en laagste klasse ingedeeld: f 8,- per morgen. Deze dorpen werden geplaagd door regelmatige overstromingen van hun laaggelegen gronden.

Het tarief per morgen bedroeg in principe 20% van de *fictieve* huurwaarde; het aantal morgen (akkers + hooien weiland) dat vermenigvuldigd werd met dit tarief leidde tot de quote van het betreffende dorp.

Op basis van het rapport dat de commissie uitbracht, kwam kort daarop de invoering van de verponding tot stand in de vorm, zoals die tot 1806 zou bestaan.

Spaanse Successieoorlog

Alvorens verder inhoudelijk in te gaan op dit boek en enige gevolgtrekkingen te kunnen maken, is het zinvol een en ander in breder verband te zien.

Het verpondingsboek is zeer waarschijnlijk tot stand gekomen tijdens een periode waarin Nederland in oorlog was: de Spaanse Successieoorlog, die aanvangt in 1702 en, althans wat de Republiek aangaat, beëindigd werd door de Vrede van Utrecht in 1713. De belangrijkste medestanders waarmee de Republiek zich middels een traktaat had verenigd, waren Engeland, de Duitse keizer en in diens kielzog een aantal Duitse vorsten. Tegenstander was de aloude vijand Frankrijk. Het strijdtoneel lag voornamelijk in de Zuidelijke Nederlanden en Duitsland. Staats-Brabant bleef over het algemeen gespaard van gevechten op haar grondgebied, met uitzondering van de zomer van 1702. In een poging om het verloren Opper-Gelre te herwinnen wilde het Franse leger vanuit het land van Luik doorstoten naar Nijmegen, maar het werd bij Eindhoven geconfronteerd met het Staatse leger, dat zich afwachting opstelde achter de Dommel. Tot meer dan (schijn) bewegingen kwam het niet, maar het soldatenvolk van

Geallieerden en Fransen van in totaal 120.000 tot 130.000 mensen vraten in enkele weken tijd het gebied ten zuiden van Eindhoven kaal en persten de boeren af. Rosmalen bleef dus gespaard van gevechtshandelingen, maar niet van de indirecte gevolgen van de oorlogssituatie. Allereerst moest de Meierij vanaf 1702 contributie (in feite een contante som geld) aan de Fransen betalen. Oorspronkelijk was het een afkoop van brandschatting door de oorlogvoerende partijen, waarmee de tactiek van verschroeiende aarde (berucht uit de Dertigjarige Oorlog) een meer geciviliseerd sausje kreeg. Pas na de Vrede van Utrecht hield deze contributiebetaling op. Ook moesten er diensten verricht worden door de inwoners van de Meierij aan het Staatse leger. Rosmalense voerlieden leverden in 1705 en volgende jaren met kar en paard vervoersdiensten aan dat leger, waarbij de declaraties van deze lieden (volgens de resoluties van de Raad van State) in de duizenden guldens liepen.

Dan waren er de gevolgen van de strategische ligging van Staats-Brabant. Sedert ca. 1700 liep vanaf Sluis in Staats-Vlaanderen en vervolgens via Bergen-op-Zoom –Breda-Heusden naar Den Bosch, en vandaar naar Grave, een linie van vestingen, inundaties en forten. De bedoeling van dit zogenaamd Zuidelijk Frontier was te verhinderen dat vijandelijke troepen tot in Holland, het hart van de Republiek, konden doordringen. Het Rampjaar 1672 lag in dit opzicht nog vers in het geheugen!

Toen de oorlog uitbrak, werden de inundaties in werking gesteld, waardoor ook het gebied rond de vesting 's-Hertogenbosch onder water kwam te staan. Het gaat om Orthen, Hintham en de Dungense landerijen buiten de zomerdijk. De inundatie bleef bestaan gedurende het hele verdere verloop van de oorlog. De eigenaren van de percelen werden bij besluit van de Staten-Generaal van 20 juni 1705 'kwydslag van Lasten, zo lang de Oorlog zoude duuren' (Van Heurn, III, p. 373) verleend. Maar ook een overstroming niet om militaire redenen kon tot een *remissie* (hier: een korting) van de verponding leiden. Een viertal schepenen van Berlicum en Nuland verklaren in 1706 dat de poldergronden van Rosmalen vanaf 1705 ten gevolge van het hoogwater zijn verruïneerd, door 'de doorbraecke van de Maesdijcken sijn geinondeert' en dat ze daarom geen of zeer weinig profijt hebben opgeleverd; als de betreffende schepenen daarvan getuigen op 14 mei 1706,

staan de landerijen nog steeds onder water , men kan er zelfs met schuiten overheen varen! (R 32, fol. 62r-62v). De grond waarop de verponding rustte, was dus letterlijk verdwenen.

Met een verklaring zoals hier aangehaald, wilde het dorp Rosmalen bij de centrale overheid bereiken dat de 'taux' werd verlaagd. Sedert het uitbreken van de oorlog heeft de Staten-Generaal hierin ook bewilligd. In de rekening van de ontvanger van de verpondingen in het kwartier Maasland over 1703, lezen we bijvoorbeeld dat Rosmalen vanwege de inundatie van de buitendijkse gronden een remissie kreeg van de helft van de verponding (50%) van de gras- en weilanden en van de gehele verponding (het dorp hoefde dus niet te betalen) voor de teullanden (BHIC toegang 78, Generaliteitsrekenkamer, inv.nr. 2681). Bovendien heeft de Staten-Generaal meer dan tien jaar (vanaf 1702 tot in 1713) afgezien van inning van de buitengewone verponding van 20% (d.w.z. een verhoging van de quote met 20%) die in 1696 voor de Generaliteitslanden was ingevoerd om de staatskas van extra inkomsten te voorzien.

Opzet van het verpondingsboek

Het is de vraag of het een verpondingskohier *in eigenlijke zin* is. Een aanhef en een ondertekende afsluiting ontbreken, ofschoon dit niet bepalend is. De 'taux' die op 25 mei 1658 (met terugwerkende kracht tot 1 oktober 1657) voor Rosmalen was vastgesteld, bedraagt 3144 gulden. (Bij de invoering was dit 3303-4-0).(ii) Het totaalbedrag in dit boekwerk is méér, namelijk 3316-7-7. Het gaat hier dus om het *gecollecteerde* bedrag , de quote met inbegrip van collecte en kosten ofwel het 'beurloon' van de collecteur van de verpondingen. De quote was het bedrag dat contant aan het kantoor van de ontvanger van de verpondingen in 's-Hertogenbosch moest worden afgedragen.

De plaatselijke collecteur werd door een vergadering van schepenen, zettters, secretaris en grootste grondeigenaren voor een jaar aangesteld en moest na afloop van dat jaar rekening en verantwoording afleggen. De aanstelling van de collecteur ging door middel van een openbare aanbesteding. Degene die met het laagste collectloon kwam, werd de inning 'ge Gund'. Deze persoon kon ook van buiten het dorp komen.

De genoemde vergadering verdeelde de 'taux' over de eigenaren.

Misschien is dit verpondingsboek door de collecteur bij de inning gebruikt (op fol. 72r en 111r staat de aantekening dat Jan van der Doelen *aengeschreve* is).

Elke belastingpost in het boek vermeldt

- de eigenaar,
- de grootte,
- het perceel , met eventueel een aanduiding van de ligging of de naam (het toponiem),
- waarbij huizen en aangelegen erven ('aangelag') als één perceel zijn genomen,
- het bedrag waarvoor het perceel in de verponding is aangeslagen.

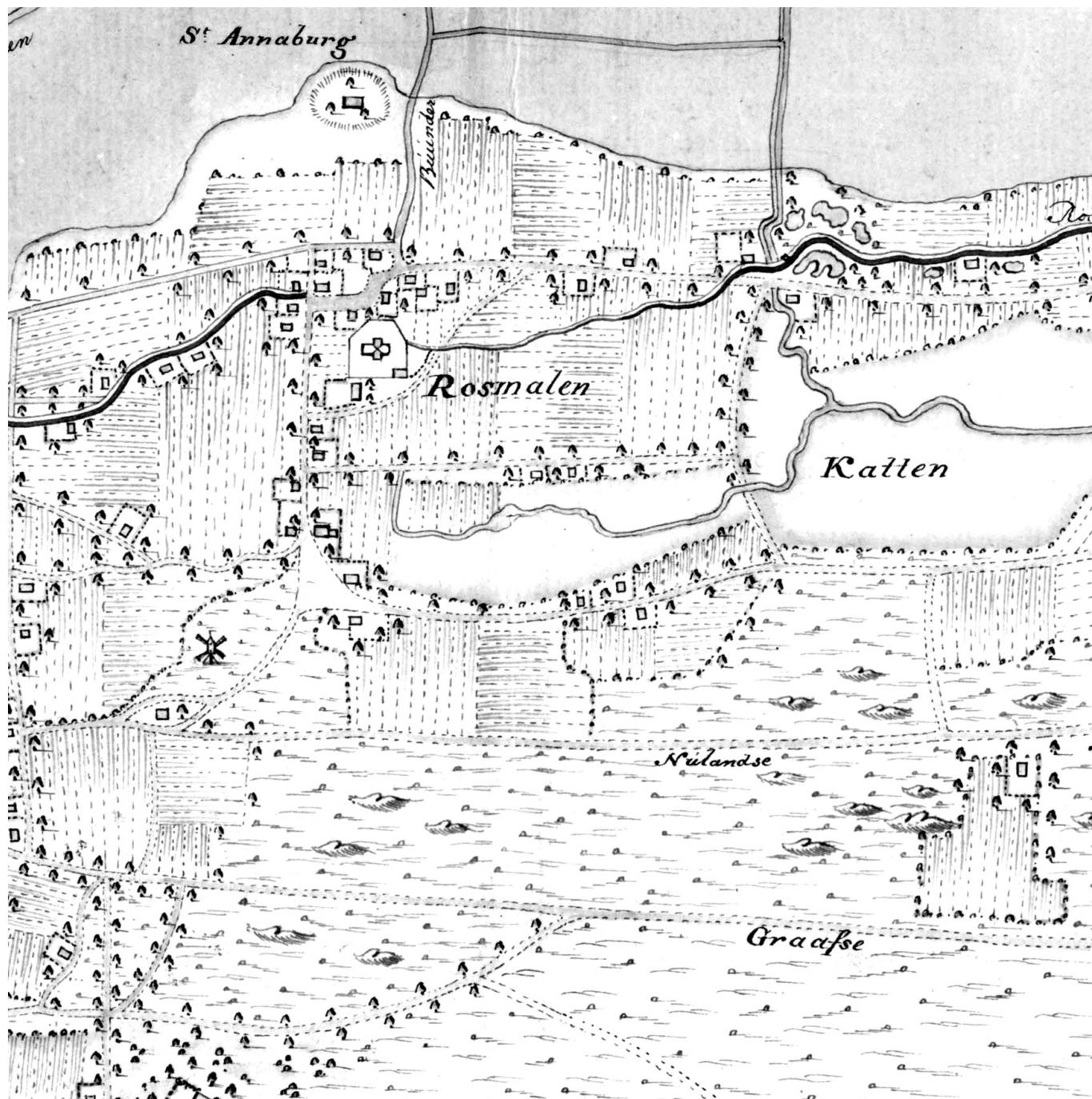
Aangeslagen zijn eigenaren van 'teullanden' (=akkers), hooi- en weilanden, bos, vogelkooien, huizen (met aangelagen) en gebouwen, van nieuw ontgonnen land ('nieuwlant') en van tienden. Soms zijn de huizen aangeduid als 'hoeff': een grotere boerderij, vaak in het bezit van charitatieve instellingen of welgestelde burgers in 's-Hertogenbosch. De buitendijkse landerijen staan ook in het kohier. 's Lands windkorenmolen en de visserij leverden eveneens hun bijdrage in de quote. Voor de eigenaren van de tienden, de windmolen en de visserij was de belastingaanslag niet gering. Het is bekend dat lokale regenten de last van de verpondingen op deze bezitters van tienden (die vaak buiten het dorp woonden) en molens trachtten over te dragen.

De zogenaamde 'woeste grond', dat wil zeggen land dat niet in cultuur gebracht is, bleef buiten de verponding.

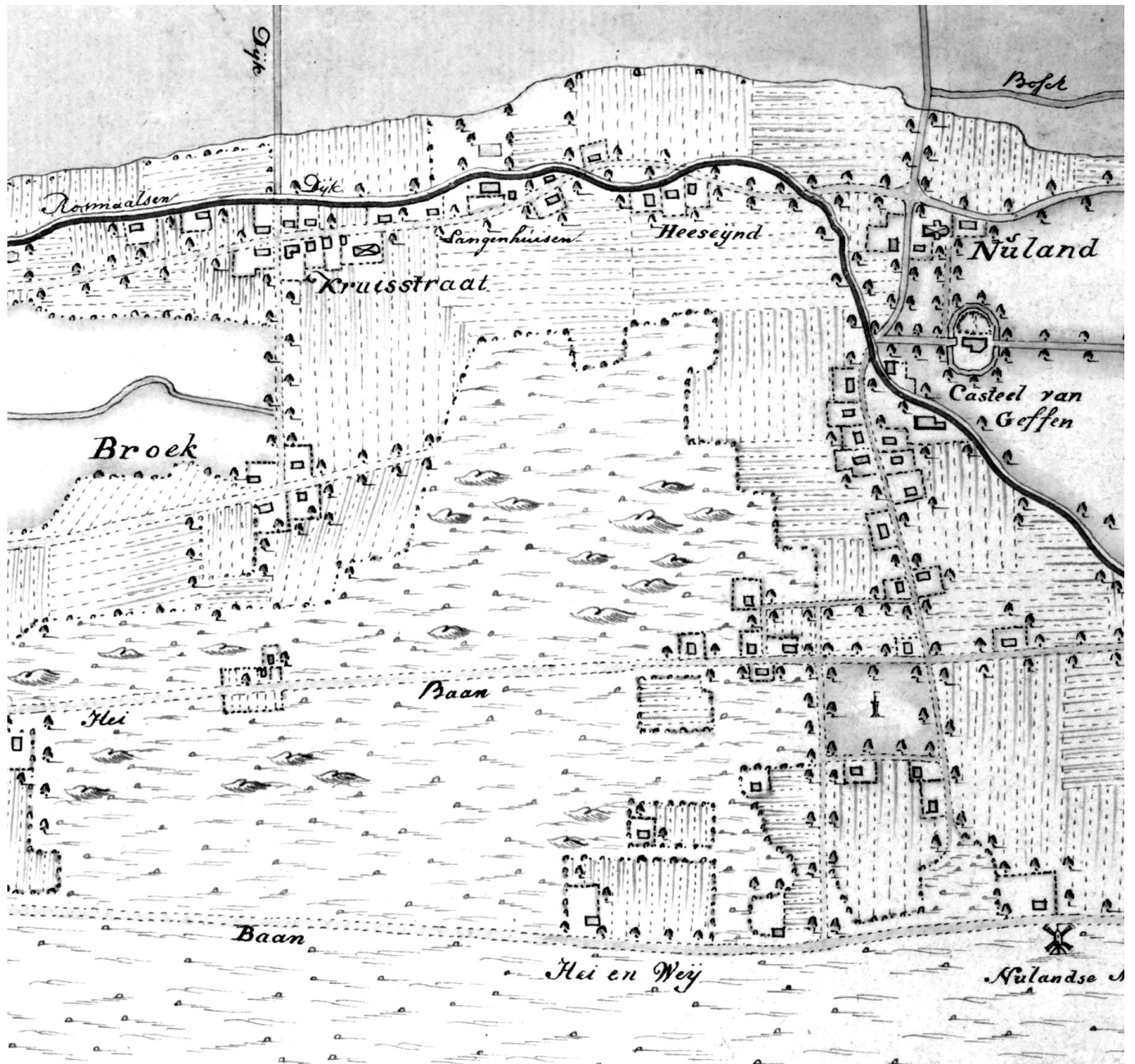
Auteur

Het boek is in één hand geschreven, met uitzondering van de aantekeningen van nieuwe eigenaars die bij sommige posten staan (zie onder **datering**). Ook de index is door de oorspronkelijke steller geschreven, echter tot en met de letter F. Vanaf de letter G (fol. 134v e.v.) is de index door een ander afgemaakt.

De naam van de schrijver heb ik niet kunnen achterhalen. Het is haast zeker (na vergelijking met het Rosmalens protocol over 1699-1717, R 32) dat het **niet** geschreven is door de Rosmalense dorpssecretaris Dirck van Clootwijk. Het handschrift komt één keer

Detail van de door landmeter Johan Camp vervaardigde 'Caart Figuratief van de Stad Forten en Situatie van 's Bosch Met het Fort St. Andries' uit 1784. Op dit gedeelte van de kaart waarop Rosmalen is weergegeven, is goed te zien hoe uitgestrekt de oppervlakte woeste grond was tussen Kruisstraat en dorpskern in het noorden en Maliskamp in het zuiden. Universiteit van Tilburg, Brabant-Collectie

in dit protocol voor en wel in een akte van 3 augustus 1715 (R 32, fol. 142r).

Datering

In 1784 hebben regenten samen met de secretaris van Rosmalen de inventaris opgemaakt van het dorpsarchief zoals dat zich bevond in de 'gemeentens Come' (BHIC toegang 8, Leen- en Tolkamer, inv.nr. 356). Het kohier is misschien identiek met het volgende in de inventaris genoemd register: 'Een deffect verponding of Collect boek onbet(eekend)', ter memorie opgeschreven.

Het hier besproken verpondingsboek is ongedateerd, toch valt over de ontstaansdatum wel iets te zeggen.

Het kohier is zeker geschreven **ná 29 juni 1707**. Vrouwe Cornelia Poulina van den Bergh van Luenenburgh weduwe van Geeraert van Berck, licentiaat in beide rechten, te 's-Hertogenbosch, draagt op die datum een huis en groot aantal percelen over aan Dierck Jan Evers van den Hurck. Van den Hurck, op dat moment regerend schepen van Rosmalen, verwerft in één keer ruim 17 hectare land, waarvoor hij 1200 Carolusgulden aan de edele vrouwe verschuldigd is (R 32, fol. 72r-74v). In het verpondingsboek komen de percelen voor op naam van Dirck van den Hurck, de weduwe Van Berck wordt in het hele boek niet genoemd.

Ik vermoed dat de legger **rond 1710** is geschreven. Dit zeg ik op grond van de regelmaat van voorkomen van aantekeningen van nieuwe eigenaren gerelateerd aan de data van erbij behorende transportakten.

Zeker is dat het kohier gemaakt is **vóór 1715**. De in het kohier genoemde 'heer van Deurne als rentmeester' was Johan van Leefdael, heer van Deurne en rentmeester van de geestelijke goederen, die overleed in december 1714. Zijn laatste rekening als rentmeester in het archief van de Generaliteitsrekenkamer is over het jaar 1713.

De steller verwijst één keer naar een oud verpondingsboek (feitelijk tweemaal, fol. 67v en 129r, het betreft hier echter een aantekening die dubbel geplaatst en eenmaal doorgestreept is), dat hij toen nog bij de hand heeft gehad. Zou dit het verpondingsboek van 1705 zijn, waarvan een borderel (=soort verkorte inhoudsopgave) in het archief van Belastingen en domeinen (BHIC toegang 1, inv.nr. 115) bewaard is gebleven? Of

het hier besproken kohier gebaseerd is op een nieuwe landmeting, is mij niet bekend.

Bij een aantal posten is middels een aantekening 'Nu ... (naam)' de nieuwe eigenaar genoteerd. Het kohier is op deze manier bijgehouden tot tenminste **april 1717**. Het blijkt dat de namen van nieuwe eigenaren pas enkele jaren na passeren van de transportakte in de legger werden aangetekend; of dit regel dan wel uitzondering was weet ik niet. Een enkel geval vermeldt iets over het op naam zetten van een volgende eigenaar: drie morgen hooiland *door Willem Martens late oversette van de Heer van Zantvoort op Hendrick Croll uit 's-Hertogenbosch* (fol. 70v). Deze Willem Martens is identiek, naar ik meen, met Willem Martens van Westelaacken, in 1724 vermeld als huurder van de hoeve van Mr Gerard van Santfoort in het Sprokkelbosch (R 86, fol. 66, 7 juli 1724). Het komt tussen 1708 en 1717 ook frequent voor dat de naam van de nieuwe eigenaar **niet** in de legger is vermeld, zo blijkt uit vergelijking met transportakten uit die periode, bewaard gebleven in het schepenbankarchief van Rosmalen (R 32 en R 85).

Overigens was toen al bekend dat het bijhouden van de verpondingskohieren veel te wensen overliet. Mr Caspar van Breugel, die van grote historische betekenis is voor het Nederlandse belastingwezen, schreef in 1791 zelfs een uitgebreid rapport over de 'Compendieuse Staat der Quohieren van Verpondingen' in de Meierij. In 1719 is volgens de bovengemelde inventaris uit 1784 een nieuw verpondingsboek in gebruik genomen, dat thans waarschijnlijk niet meer aanwezig is.

Oppervlaktemaat

De gebruikte vlaktematen zijn *Bossche maat*: 1 morgen = 6 lopense/hond = 50 roeden.

Zoals gezegd ontstonden tot het tijdstip dat de verponding in de Meierij definitief werd ingevoerd gedurende een reeks van jaren verschillende versies van kohieren. Aangezien in de dorpen dicht bij 's-Hertogenbosch gelegen of daar verder vandaan, verschillende maten werden gebruikt, werd ten behoeve van de uniformiteit op 31 juli 1655 aanbevolen de opgave te doen in één en dezelfde maat, namelijk van de hoofdstad 's-Hertogenbosch: 'Gereeckent yeder mergen tot zes loopens, yeder loopens tot vijflich roeden, yeder roede

tot twintich voeten viercant Brabants’.

Hoe kunnen we deze historische oppervlaktematen omrekenen naar de moderne maateenheden hectare, are en centiare?

J.M. Verhoeff vermeldt in zijn boekje *De oude Nederlandse maten en gewichten* (Amsterdam 1983²) op pagina 36 onder het kopje *'s-Hertogenbosch*:

(vlaktemaat)

Morgen = 0.99 ha

(=6) Lopens/hond = 0.165 ha

(=50) □ Roede = 33.06 m²

Bij vergelijking van de oppervlakte van sommige der ‘klassen’ van hooi- en weilanden (zie hierna onder **inhoud**) met de oppervlakte van de betreffende gebiedsdelen zoals vermeld in de *Oorspronkelijk aanwijzende tafel* (OAT) uit 1832, lijkt er op het eerste gezicht geen logisch verband te bestaan. De Vrijen en Blokken (De Vree en Blokken) in de Polder van der Eigen omvatten volgens het verpondingsboek in totaal 211 morgen en hebben volgens de OAT (B 2-36, 179-221, 396-442) een oppervlak van 183,1 ha. De oplossing is in de legger zelf te vinden, waarin gerekend wordt tot maximaal 16 hond en 18 lopense. Dit heeft m.i. te maken met de vaste verhouding 2 bunder (elke bunder 8 hond) = 3 morgen die ook in Rosmalen moet hebben bestaan. Om de juiste oppervlakte te bepalen moeten we de morgen omrekenen naar bunder. In het geval van De Vrijen en Blokken: 211 morgen = 141 bunders. Bij een oppervlakte in 1832 van 183,1 ha, is één bunder dan 1,3 ha. Eenzelfde vergelijking en rekensom voor de Buunders (OAT A 364-404) en Rosmalense Hoeven (OAT A 444-604) komt iets lager uit: één bunder = 1,19 ha. De vroegere maatvoering houd ik voor nattevingerwerk. De lopensaat *Bossche maat* is gesteld op 0,165 ha. Ter berekening van de oppervlakte van hooi- en weilanden is de bunder gesteld op 1,3 ha (2 bunder = 3 morgen).

De oppervlakte van de akkers is gemeten in ‘lopense’ (=lo) en ‘roede’ (=ro).

De benamingen ‘morgen’ (=m^r) en ‘hond’ (=ho) heeft de steller van dit verpondingsboek uitsluitend gebruikt voor aanduiding van de oppervlakte van hooi- en wei-

landen, niet voor de akkers.

Gebruikte geldeenheid

Het muntstelsel in dit boek was het gebruikelijke in de Republiek van de 18^e eeuw:

1 gulden = 20 stuivers

1 stuiver = 16 penningen (zie fol. 63verso).

Het te betalen bedrag wordt voor elke post als guldens-stuivers-penningen genoteerd.

Inhoud

Het boek vangt aan met een opgave van de teullanden (=akkers).

De indeling van de teullanden is rotgewijs (‘rot’ is een oude benaming voor wijk/buurt): te beginnen op het Heeseind, via Kruisstraat, Vliertsestraat en Bruggen richting dorp (Kerkenhoek) en vervolgens Heinis, vandaar naar Varkenshoek en Hintham om via Coudewater te eindigen in Maliskamp. De huizenlijsten vanaf 1736 hebben dezelfde looproute.

Tussen de opsomming van de akkers volgt een overzicht van het bezit van enkele charitatieve instellingen in ‘s-Hertogenbosch en van de geestelijke goederen (=goederen oorspronkelijk in bezit van katholieke instellingen als bijv. kloosters en nadat Brabant Generaaliteitsland werd beheerd vanwege de Raad van State door een rentmeester). De rentmeester van de voormalige geestelijke goederen ten tijde van het maken van dit verpondingsboek was –ik heb hem al vermeld– ‘de heer van Deurne’, te weten Johan van Leeftael, vanaf 1699 heer van Deurne (=eigenaar van de heerlijkheid).

De opbrengst van de tienden, de windkorenmolen en de visserij volgt op de inkomsten uit de teullanden.

Daarna gaat het boek verder met een opsomming van de hooi- en weilanden, voor het merendeel buitendijks gelegen in de Polder van der Eigen. Een eigentijds, alfabetisch register van eigenaren (deels op voornaam, deels op familienaam), dat soms over hun nog aanvullende informatie geeft, besluit het boek.

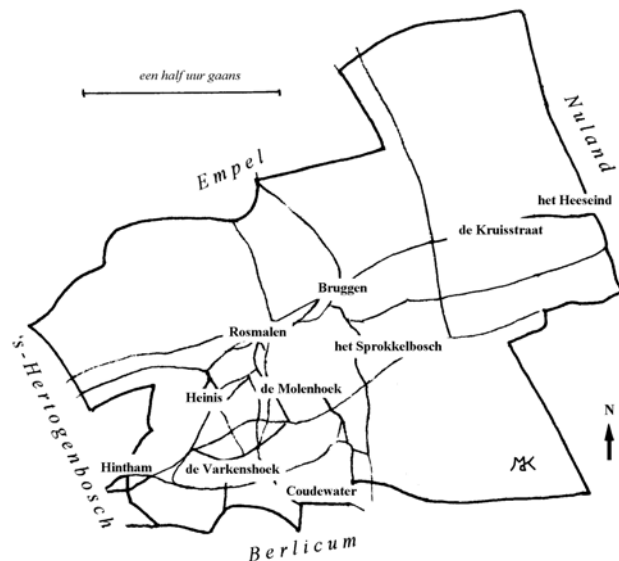
Teullanden

Heeseind	1r
Percelen Gasthuis	10r
Kruisstraat	11r
Vliertsestraat	17r

Landerijen en hoeven Geefhuis	20r
Bruggen	22v
Geestelijke goederen	30v
Omtrent/Bij de kerk	36r
Op de Heinis	43r
Buijserstraat	46r
Varkenshoek	50r
Hintham	50v
Bij klooster [Coudewater]	57r
Maliskamp	60r
De tienden in verscheiden klampen	64v

Wei- en hooilanden

Wei- en hooilanden beginnende aan de Kruisstraatse Hoefdijk en zo neerwaarts langs het zomerland tot de Brugse steeg toe (Tot de Bruggense steeg toe meest over de weilanden zijn 78 mergen)	66r
Hooilanden	68r
Weilanden in de Vliert	73v
Weilanden in Maliskamp	75r
Hooilanden beginnende aan de Hoefdijk langs de nieuwe wetering en zo neerwaarts de Saren en de Volgerskampen	75v
Beunders beginnende aan de Brugse steeg tot de Annenbergse steeg toe	76v
Landerijen beginnende aan de Nieuwendijk tussen de Vliert en wetering tot de Bruijste steeg toe	78v
Landerijen in de Diepte	82r
Weilanden beginnende aan de loopgraaf te Bruggen	86r
De meeste weilanden beginnende van de Annenbergse steeg tot de Bruijste steeg toe	87v
De Slagen	92v
Op de Hoge Vliert	94r
Aakant	98r
Wederom op de Heinis	99v
[Rosmalense Hoeven]	101v
De Vrijen en Blokken naast Nuland	113r
Weilanden en enige hooilanden aan de Nulandse Hoefdijk en zo neerwaarts langs het zomerland tot de Bruggense steeg toe	122r
Alfabetisch register op eigenaren	128r
(151r)	

Indeling van Rosmalen in 'rotten' (buurten)

Illustratie uit: M. J.Ph. van der Kallen, Het familieboek van der Kallen ; deel 4: Aelbert (IV2) (2002)

De belastingtarieven

Hoe de aanslag werd bepaald door de zettters, is niet duidelijk. Kappelhof zegt in zijn proefschrift *De belastingheffing in de Meierij van Den Bosch gedurende de Generaliteitsperiode (1648-1730)* (Tilburg 1986) dienaangaande zelfs: 'Over de aanslagcriteria hangt een dichte mist...' (p. 160). Slechts één enkele maal vermeldt dit verpondingsboek het tarief, namelijk bij het perceel 'de Burrie' in de Vree en Blokken: *rijen op 0-13-8 de merge* (fol. 114r). Een eenvoudig rekensommetje leert dat dit tarief voor de hele klasse xxviii geldt. Hetzelfde tarief wordt ook gehanteerd voor klasse xxvii (de Rosmalense Hoeven). Een zijdelingse opmerking: zou het tarief speciaal bij het land 'de Burrie' zijn vermeld, omdat de eigenaar ervan –Jonker Spoelbergen, die buiten het dorp woonde - een onderdaan was van de koningen van Spanje en Frankrijk (R 32, fol. 64v-65r, 8 juni 1706)?

De onder 'Inhoud' genoemde kopjes die de indeling

van het verpondingsboek uitmaken, zijn door mij als ‘klassen’ beschouwd om de tarieven voor de belastingaanslag te berekenen.

Met enkele herschikkingen kom ik tot de volgende tarieven:

Teullanden

i.	Heeseind	4 stuivers/lopense
ii.	Percelen Gasthuis/Landerijen en hoeven Geefhuis	6 stuivers/lopense
iii.	Kruisstraat	4 stuivers/lopense
iv.	Vliertsestraat	6 stuivers/lopense
v.	Bruggen	7 stuivers/lopense
vi.	Geestelijke goederen	6 stuivers/lopense
vii.	Omtrent/Bij de kerk	7 stuivers/lopense
viii.	Op de Heinis	6 stuivers/lopense
ix.	Buijserstraat	6 stuivers/lopense
x.	Varkenshoek en Hintham	9 stuivers/lopense
xi.	Bij klooster [Coudewater]	9 stuivers/lopense
xii.	Maliskamp	5 stuivers/lopense

Wei- en hooilanden

xiii.	Wei- en hooilanden beginnende aan de Kruisstraatse Hoefdijk en zo neerwaarts langs het zomerland tot de Brugse steeg toe (Tot de Bruggense steeg toe meest over de weilanden zijn 78 mergen)	16 stuivers/morgen
xiv.	Hooilanden	17 stuivers/morgen
xv.	Weilanden in de Vliert	13 stuivers/morgen
xvi.	Weilanden in Maliskamp	3 stuivers/morgen
xvii.	Hooilanden beginnende aan de Hoefdijk langs de nieuwe wetering en zoneerwaarts de Saren en de Volgerskampen	10 stuivers/morgen
xviii.	Beunders beginnende aan de Brugse steeg tot de Annenbergse steeg toe.	14 stuivers/morgen
xix.	Landerijen beginnende aan de Nieuwendijk tussen de Vliert en wetering tot de Buijste steeg toe.	12 stuivers/morgen
xx.	Landerijen in de Diepte	18 stuivers/morgen

xxi.	Weilanden beginnende aan de loopgraaf te Bruggen'	16 stuivers/morgen
xxii.	De meeste weilanden beginnende van de Annenbergse steeg tot de Buijste steeg toe.	12 stuivers/morgen
xxiii.	De Slagen	15 stuivers/morgen
xxiv.	Op de Hoge Vliert	12 stuivers/morgen
xxv.	Aakant	7 stuivers/morgen
xxvi.	Wederom op de Heinis	7 stuivers/morgen
xxvii.	[Rosmalense Hoeven]	23 stuivers/morgen
xxviii.	De Vrijen en Blokken naast Nuland	14 stuivers/morgen
xxix.	Weilanden en enige hooilanden aan de Nulandse Hoefdijk en zo neerwaarts langs het zomerland tot de Bruggense steeg toe.	14 stuivers/morgen

Enkele gevolgtrekkingen

Voor wat betreft de bovengenoemde belastingtarieven enkele opmerkingen. Dat de weilanden in de Maliskamp (maar 24 morgen) voor het bijzonder laag tarief van 3 stuivers per morgen zijn aangeslagen, heeft waarschijnlijk te maken met de natuurlijke gesteldheid van die percelen. De *Oorspronkelijk aanwijzende tafel* van 1832 deelt de weilanden in Maliskamp (sectie D) voor het overgrote deel in klasse 3 en 4 in. De weilanden klasse 4 en klasse 3 kenmerken zich volgens de aardrijkskundige beschrijving (tabel 5) die bij de invoering van het kadaster is opgesteld, door de zeer lage tot lage ligging, meermalen aan overstromingen blootgesteld. Dit was begin 18^e eeuw waarschijnlijk ook van toepassing op de 24 morgen weiland in Maliskamp.

Ook het *groes* in de Aakant en op de Heinis is voor een redelijk beneden gemiddeld tarief aangeslagen. Vermoedelijk waren deze percelen nog geïnundeerd om militaire redenen en leverden derhalve minder of geen profijt op. Illustratief is een topografisch kaartje van Rosmalen van 1835, afgedrukt in *Rosmalla* jrg. 21 (2011) nr. 4 op pagina 19. Dit kaartje laat zien welk gebied in Rosmalen door de inundatie van de vesting 's-Hertogenbosch onder water kwam te staan, namelijk Aakant/Hoogveld en Vliert/Heinis. Ter vergelijking kan ik verder verwijzen naar het door Leo van Minderhout bewerkte verpondingsboek van Den Dungen uit

1704, dus ook opgesteld in de tijd van de Spaanse Successieoorlog. Van Minderhout berekende dat voor de lage landen in het Bossche Broek die om militaire redenen waren geïnnundeerd, het tarief 6 stuivers/morgen bedraagt, terwijl voor de andere hooi- en weilanden in Den Dungen de staatskas ca. 13 stuivers/morgen mag verwachten. Dit laatste Dungense tarief komt overeen met het *gemiddelde* tarief van de Rosmalense hooi- en weilanden, ook 13 stuivers per morgen. De Rosmalense Hoeven onderscheiden zich door een bijzonder hoog tarief, tien stuivers boven het gemiddelde. Een goede verklaring hiervoor heb ik niet. In de *Beschreeve staat van de Meijerije* uit 1794, een verslag van een belastingonderzoek in de jaren 1790-1792 van de hand van Mr C. van Breugel, worden de hooi- en weilanden in de Polder van der Eigen omschreven als 'het laagste en slegste Land'. Bijna 40 jaar later, in de al meer genoemde kadastrale *Oorspronkelijk aanwijzende tafel*, zijn de hooilanden in de Rosmalense Hoeven ingedeeld in klassen 3-4, de twee onderste klassen van de hooilanden. Ze worden zo laag gewaardeerd omdat ze te kampen hebben met langdurige of meerdere overstromingen. In dit opzicht is het relatief hoge tarief van de Rosmalense Hoeven aan het begin van de 18^e eeuw opmerkelijk, des te meer omdat nog betrekkelijk kort te voren (jaren 1705-1707) de polder was overstroomd. Wellicht kan het hoge tarief verklaard worden door het groot aantal eigenaren van percelen in de Rosmalense Hoeven dat niet in Rosmalen woonachtig was. Hebben de lokale bestuurders op deze eigenaren van buiten de lasten van de verponding willen afwentelen?

Het totale oppervlak aan teullanden volgens het verpondingsboek is ca. 4369 lopense oftewel 721 ha (1 lopense = 0,165 ha). De hooi- en weilanden omvatten ca. 2053 morgens of omgerekend 1779 ha (morgens naar bunders, één bunder = 1,3 ha). Het areaal cultuurgrond en bebouwde eigendommen bedraagt, in verhouding tot de totale oppervlakte van de gemeente (3535 ha), 71%. Zogenaamde 'woeste grond' maakte dus in het eerste decennium van de 18e eeuw grofweg 1/3 van de totale oppervlakte van de gemeente Rosmalen uit. Die woeste grond bestond hier voor een belangrijk deel (merendeel?) uit heide.

Het totaal aantal posten in de legger bedraagt 1726. Laten we de tienden, de windkorenmolen en de visserij (14 posten) buiten beschouwing, dan blijven er 1712 posten over. Dat komt per post (een post is meestal één perceel) gemiddeld op een oppervlakte van 1,46 ha. De belastingaanslag per post bedraagt gemiddeld 1-12-15, dus bijna 33 stuivers.

Splitsen we de 1712 posten in die betreffende akkers en die betreffende hooi- en weilanden, dan zien we het volgende:

- Akkers 908 posten, gemiddeld per post een oppervlakte van 0,79 ha
- Hooi- en weilanden 804 posten, gemiddeld per post een oppervlakte van 2,21 ha.

De percelen in de Polder van der Eigen zijn dus belangrijk groter geweest dan de akkers binnendijs. 's Lands windkorenmolen moet ruim 94 gulden in de verponding bijdragen, de visserij iets meer als 16 gulden. De tienden leveren 388-7-9 op, wat op het gecollecteerde totaalbedrag (3316-7-7) 11,7% is.

Percelen van het Gasthuis en landerijen en hoeven van het Geefhuis zijn in een tweetal kopjes in de legger bijeen geplaatst. Bezittingen van deze instellingen, alsmede van andere charitatieve instellingen in 's-Hertogenbosch, komen echter ook in de rest van de legger voor. Naast het (Groot) Gasthuis en het Geefhuis, gaat het om het Leprozen- of weeshuis, de Blok van het Hintemereind, het Meelmansgasthuis, Brandt-gasthuis en Adam van Mierdensgasthuis. Aan teullanden bezitten deze Bossche charitatieve instellingen tezamen 358 lopense, aan hooi- en weilanden 182 morgens. Omgerekend is dat in totaal 216 ha oftewel 8,6% van de totale oppervlakte cultuurland.

Ook de landerijen die tot de 'geestelijke goederen' behoorden, staan als zodanig opgesomd op folio's 30v-34v, maar komen daarnaast, evenals bij de charitatieve instellingen, verspreid in de legger voor. Vaak is als eigenaar vermeld: *de Heer van Deurne*, de al meergemelde rentmeester van de geestelijke goederen. De bezittingen van een groot aantal (voormalige) Bossche kloosters stonden onder bewind van die rentmeester, evenals de Rosmalense kloosters Mariënwater (=Coudewater) en Annenberg. Aan teullanden bezaten

(voormalige) geestelijke instellingen 361 lopense, aan hooi- en weilanden 383 morgen. Dat maakt , na omrekening naar de hectare als moderne maateenheid, 392 ha oftewel 15,7% van het totale areaal cultuurgrond. Samen bezaten charitatieve instellingen en geestelijke goederen in 's-Hertogenbosch (waartoe ik ook de twee genoemde Rosmalense conventen reken) bijna 25% van alle in cultuur gebracht land.

Literatuur

“Beschreeve staat van de Meijerij”(1794) en “Den geheelen staat van de gantsche Meijerije van 's-Hertogenbosch” (1567), in: *Historia agriculturae VIII*, Groningen 1965, p. 97-541.

Chr. Buiks, ‘Oude landmaten in de Baronie van Breda’, in: *Brabants Heem*, jrg. 40(1988), p. 61-72.

Het Staatsche leger, deel VIII-1: *Het tijdperk van de Spaanse Successieoorlog 1702-1715*, bewerkt door J.W. Wijn, 's-Gravenhage 1956 (p. 123-135).

Johan Hendrik van Heurn, *Historie der stad en Meyerye van 's Hertogenbosch*. I-IV, Utrecht 1776-1778. Dl. 3, *Beginnende met het jaar 1648. tot het jaar 1729*. 1777.

A.C.M. Kappelhof, *De belastingheffing in de Meierij van Den Bosch gedurende de Generaliteitsperiode (1648-1730)*, Tilburg 1986.

A.C.M. Kappelhof, ‘De invoering van een nieuw belastingstelsel in de Meierij van Den Bosch 1648-1658’, in: *Noordbrabants historisch jaarboek 3*, 's-Hertogenbosch enz. 1986, p. 21-61.

Kohieren of lijsten van huizen in Rosmalen, 18^e eeuw; transcripties van Michiel van Heumen, Rosmalen 2011.

Michiel van Heumen, ‘Rosmalen rond 1830’, in: *Rosmalla*, jrg. 21(2011) nr. 4(december), p. 8-19.

Leo van Minderhout, ‘Het verpondingsboek van Den Dungen uit 1704’, in: *HKV, tijdschrift van de Heemkundevereniging 'Den Dungen'*, jrg. 14(1989) nr. 3

(september), p. 8-26.

Afkorting

R = rechterlijk archief Rosmalen (bewaard bij het Stadsarchief 's-Hertogenbosch)

Bijlage 1

Lijste van 't geene dese naervolgende Dorpenin den Quartiere van Maaslant schuldigh zijn jaerl. in de verpondinge

Dinther	1936	:	0	:	0
Kessel	1393	:	0	:	0
Maaren	1773	:	3	:	8
Alem	602	:	1	:	6
Nistelrooij	1769	:	0	:	0
Nulant	1776	:	0	:	0
Berlicum	3746	:	0	:	0
Rosmalen	3144	:	0	:	0
Osch	4914	:	0	:	0
Littoijen	1566	:	0	:	0
Lith	1585	:	0	:	0
Heeswijk	1319	:	0	:	0
Berghem	1484	:	12	:	0
Geffen	1812	:	17	:	4
Heesch	1888	:	12	:	0
Empel	1996	:	16	:	0

Bron: BHIC, Raad en rentmeester-generaal der Domeinen (toegang 1), inv.nr. 456

NB. Bedragen in guldens-stuivers-penningen.

- i. Voor de quoten van de respectievelijke dorpen in het kwartier Maasland van de Meierij zie bijlage 1.
- ii Bedragen genoteerd in guldens-stuivers-penningen

Jantje van Hassel, Jantje de Laat, Jantje van Veghel, Jan van Hassel

Jan van Hassel

Een belevenis uit oorlogstijd en hoe ik aan 4 namen kwam.

Mijn belevenis speelde zich af ca. november 1943. Het was nog "spertijd", dat betekende dat de Duitsers bepaald hadden dat iedereen voordat het donker was binnen moest zijn. Alleen met toestemming van de Ortscommandant mocht men met een speciaal pasje op straat zijn. Ik was 5 jaar en een klein tener ventje.

Sjaak en Jan ca 1944

Ik woonde in die tijd met mijn ouders, broers en zusters aan de Dorpsstraat G 128 in Rosmalen. Mijn vader Marinus van Hassel en mijn moeder Truus de Laat hadden deze ouwe boerderij gehuurd van "De zwarte Creij". Ons gezin bestond uit ons pap en ons mam, broers Henk en Sjaak, mijn zusjes Zus (Diny) en Tiny en dan ikzelf Jantje. Het huis stond recht tegenover de fietsenzaak van Ome Jan en Tante Cor, Dorpsstraat G124, zij waren mijn peetoom en peettante. Mijn ouders hadden het niet breed maar wie wel in die tijd. Zij hadden in Nuland een bakkerij annex levensmiddelenzaak maar die was voor de oorlog afgebrand.

Totaal berooid zijn we naar Rosmalen getrokken. Onze pap trapte 's-morgens heel vroeg met zijn bakfiets naar de bakkerij van Kuenen in Den Bosch om daar eerst van 5 tot 10 uur te werken en daarna met een volle bakfiets van Den Bosch naar Nuland te trappen om zijn klanten te bedienen. Ons mam had het razend druk en toen zij daarbij ook nog eens ziek werd nam Tante Cor (die geen kinderen had) mij mee naar de andere kant van de straat om voor mij te zorgen zodat ons mam het wat rustiger kreeg. Tante Cor en Ome Jan hadden in die tijd twee zusters en de moeder van tante Cor in huis. Hun huis aan de Tweeberg was gebombardeerd, en ze hadden twee jongens, evacués uit Gennep. Hun ouders waren tijdens een bombardement omgekomen. Dus het was daar ook bomvol en geen plaats voor mij om te slapen. Met het gevolg dat ik overdag bij tante Cor was en 's-avonds tegen bedtijd aan de andere kant van de weg ging slapen om 's-morgens in alle vroegte ongewassen en nog niet aangekleed de oversteek naar tante Cor te maken. Daar bleef ik de hele dag om 's-avonds weer bij ons mam te gaan slapen. Omdat ik altijd bij ome Jan en tante Cor was kreeg ik de naam Jantje de Laat. Vaak dacht men dat ik een zoon van hun was.

Het gebeurde op een van zo'n vroege morgens dat ik bij het oversteken naar tante Cor en Ome Jan op de hoek bij Van de Graaf een paard en wagen aan zag komen. Het was nog vroeg ca. 7 uur en een beetje mistig en voelde koud aan. En zoals wij wel vaker deden vond ik het nodig om achter aan die wagen te gaan hangen.

Het span ging stapvoets dus dat was niet zo moeilijk,

het lukte mij zelfs om op de wagen te klimmen. De voerman zag mij niet of vond het wel goed. Ik dacht ik rij een klein eindje mee en loop dan wel terug, niet aangekleed en niet gewassen zat ik achter op de wagen. Ongeveer ter hoogte van de smederij van de smid Schel probeerde ik van de wagen af te komen maar de voerman had zijn paard ondertussen in een sukkeldrafje gezet en ik kon of durfde er niet meer af.

Diny, Tiny, Jan en Sjaak

Dat ging bij seinhuis van Maas de overweg over, langs de molen van Van Lith zo naar de grote weg bij Anna van Zuijlen. De grote weg over richting Coudewater. Ik was nog nooit zo ver van huis geweest, de angst bekwam mij. Over de grote weg werd het sukkeldrafje een stevige draf en ik zat te hobbelen op die wagen met harde banden. De voerman d'n boer had mij niet gezien of wilde mij een lesje leren maar schonk mij geen aandacht ook niet toen ik begon te roepen. Langs De Fuik gingen wij richting Balkum, dan weer

stappen dan weer draven. De wagen was leeg en rammelde aan alle kanten ook al omdat de weg zo super slecht was. Ik was inmiddels voorzichtig midden op de wagen gaan zitten daar schokte het wat minder. De wagen was leeg, er lag alleen in de midden een stuk dekzeil dat ik als een deken om mij heen had geslagen. Ik was nat van de dauw en had het koud met bijna geen kleren aan. Ik dacht aan thuis en was bang.

Zoals ik later hoorde was ik ondertussen vermist en werd er een zoektocht begonnen, maar het probleem was dat ik al heel vroeg op die wagen zat en nog geen mens op straat. Niemand had mij gezien. De boer was met zijn paard en wagen inmiddels via Middelrode en Heeswijk naar Veghel gereden en gestopt op een grote plaats voor de Boerenbond links voor de overweg. Die plaats vergeet ik nooit meer. De boer had nog steeds niets tegen mij gezegd. Hij ging naar binnen zonder iets te zeggen. Ik had het koud en honger en durfde voor geen geld van de wagen. Ik had het gevoel nooit meer thuis te komen. Ik was ondertussen dieper onder het dekzeil gekropen en opgemerkt door enkele andere voerlui. Toen de boer na ,voor mijn gevoel lange tijd, weer buiten kwam werd hij aangesproken door de voerlui en zij hadden het over mij dat was duidelijk.

De boer ging naar binnen en kwam met een snee zure kuch terug dat hij zonder iets te zeggen aan mij gaf. Ondertussen waren er een paar kisten op de wagen gezet. De man die de kisten op de wagen zette had een briefje in zijn hand. Hij vroeg mij hoe ik heette. Ik zei van Hassel. Hij keek op zijn briefje en ging weer weg. Later bleek dat op het briefje Jantje de Laat stond. De boer draaide de wagen en wij gingen dezelfde slechte weg terug. Het zeil was ik inmiddels kwijt. Dat had de boer over de kisten gegooid. Ik was met mijn rug tegen die kisten gaan zitten en had het zeil een beetje over mij heen kunnen trekken. Ondertussen was thuis alles in rep en roer. Onze pap en ome Jan waren op de fiets al de hele dag alles aan het afzoeken en iedereen vragen of zij mij gezien hadden. Iedereen was aan het zoeken. Zij hoorden van een man dat hij op een platte wagen een klein ventje had zien zitten in de buurt van Balkum. Door veel vragen kwamen zij er achter dat het een van de wagens was, die regelmatig naar de Boerenbond in Veghel reed, zou kunnen zijn. Omdat zij bang waren om in het donker te raken vroegen zij aan de Ortscommandant een pasje voor het geval dat zij na de sper-

tijd nog niet thuis zouden zijn en traptten naar Veghel. De weg was heel slecht en de fietsen gammel en met harde banden. De voerman was ondertussen van de normale route afgeweken omdat hij onderweg de kisten af moest leveren waardoor ome Jan en ons pap de wagen mis reden en in Veghel aankwamen zonder dat zij de wagen met paard en een klein totaal verkleumd ventje achterop, gezien hadden. In Veghel bij de Boerenbond kregen zij te horen dat er inderdaad een voerman was geweest die een klein manneke op zijn wagen had maar die heette geen Jantje de Laat. Zij kregen twee adressen waar de voerman kisten af moest leveren en gingen vol goede moed op hun gammele fietsen zonder licht de weg terug. Op het eerste adres op de Tweeberg in Rosmalen bij de schoenmaker van Grootel vonden zij de wagen. Als de dag van gisteren herinner ik mij dit moment. Ik zat half onder het zeil en was helemaal koud en beroerd en van onderen helemaal nat van het in mijn broek plassen en het was stil en al donker aan het worden toen ik plotseling stemmen hoorde en twee mannen zag. Ik herkende de stemmen van Ome Jan en onze pap. Een van hen ging naar binnen om iets tegen de voerman te zeggen denk ik. Toen mocht ik bij de ander op de fiets gaan zitten. Van het stuk naar huis achter op de fiets kan ik mij niets herinneren. Thuis was men inmiddels op de hoogte dat ik gevonden was en hoewel het te donker was

om nog op de straat te mogen zijn waren er familie en burens op straat. En in huis bij tante Cor zag ik ons mam, Henk, Sjaak, Zus, onze Tijs, ope Zwanenberg, Tante Dientje, Tante Bertha, Henk en Gerrit uit Gennep. Dit is een van de beelden die ik nooit meer vergeet.

Ik had de hele dag op de wagen gezeten en maar een snee kuch gehad en geen drinken. Ik was door en door koud en nat en kon geen hap eten door mijn keel krijgen. Tante Cor en ons Mam wasten mij en ik kreeg droge kleren aan waarna ons mam mij, aan de ander kant van de weg, met warme kruiken in bed stopte en gedurende de nacht regelmatig kwam kijken of ik goed sliep en alles in orde was. De komende dagen werd het mij duidelijk. Ik had er weer een naam bij. Onze pap noemde mij Jantje van Veghel en dat werd snel door familie en bekenden overgenomen en dat is lang zo gebleven.

De voerman, een boer van de Maaskant, ben ik nog een keer tegengekomen. Hij kwam ieder zondag op zijn fiets naar de St Lambertuskerk waar hij mij aansprak. Ik kan mij niet herinneren wat hij zei, wel herinner ik mij gezegd te hebben dat hij geluk heeft gehad geen pak slaag gekregen te hebben.

Sommige dingen vergeet je nooit meer zoals de Boerenbond in Veghel, de ontmoeting met ons pap en ome Jan op de Tweeberg en de aankomst thuis, het warme bedje daarna en de ontmoeting met de voerman bij de kerk.

Bootje varen tussen 's-Hertogenbosch en Rosmalen

Met een beetje fantasie kun je bij bovenstaande titel denken aan een boottochtje op het Maximakanaal. Maar hier gaan we het hebben over een veerdienst die in de 18^e eeuw bij hoog water onderhouden werd tussen de stad 's-Hertogenbosch en Rosmalen. Het is aardig om in het reglement te duiken, dat stamt uit 1762.

We lezen dat er 12 schippers zijn, 6 uit de stad, 6 uit ons dorp. Die schippers moeten voldoende kwaliteiten in huis hebben en staan onder leiding van een deken. Ze moeten minstens 18 jaar zijn en de beschikking hebben over een goede boot. Als ze dronken zijn moet de deken voor vervanging zorgen. De veerdienst begint een half uur voor zonsopgang en de laatste afvaart zal anderhalf uur voor het sluiten van de stadspoort beginnen.

Het is de schippers verboden om gaten in de bestaande wegen tussen dorp en stad te maken om daardoor de vaart langer open te houden.

Maliskamp en omgeving aan de vergetelheid onttrokken (2): grensconflict op Het Vinkel anno 1689

Wim Veekens

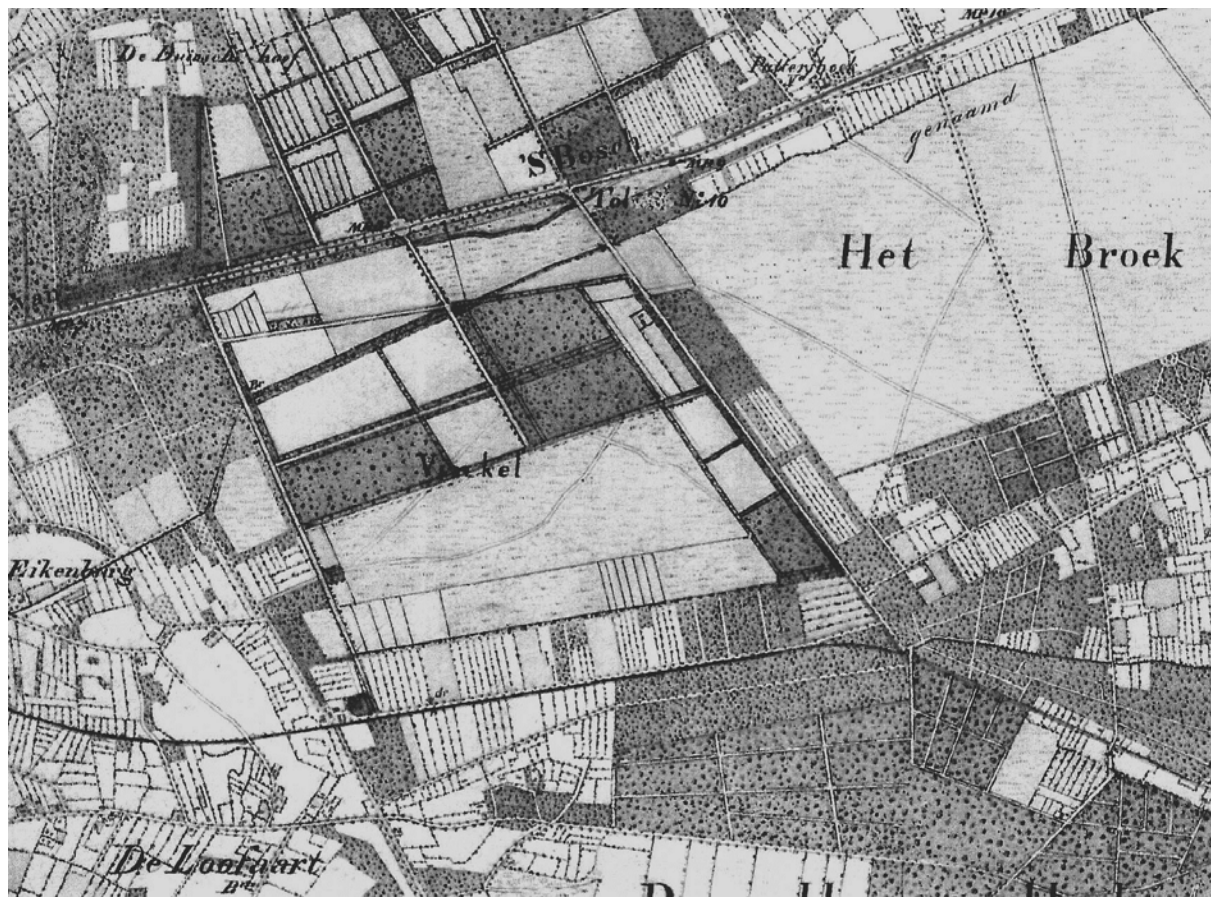
Inleiding

Het ten oosten van de Maliskampse Veedijk gelegen gebied het Vinkel heeft in de loop van de tijd meer dan eens aanleiding gegeven tot ruzie tussen de gemeenten Rosmalen, Nuland en Berlicum.⁽ⁱ⁾ Meestal was er enigheid over het gebruik van de bodem of over de grensmarkeringen van het gebied. In dit artikel betreft het een conflict waarbij men van Rosmalense kant de bestuurders van Nuland beschuldigt van wijziging of verlegging van de gemeenschappelijk grens op het Vinkel.

Maliskamp
gem. 's-Hertogenbosch

Opmerkingen vooraf

- De geraadpleegde bron is Rechterlijk Archief Rosmalen, inventarisnummer 21, d.d. 8 juni 1690 (aanwezig in Stadsarchief van 's-Hertogenbosch);

'Historische topografische Atlas Noord-Brabant ca. 1836-1843', Tilburg, 2008, bladnr. 159 B.

- De persoonsnamen en toponiemen zijn door mij met hoofdletters geschreven;
- De onderstreping van de namen heb ik uit de oorspronkelijke tekst overgenomen;
- Na de tekst volgt een aantal toelichtingen op woorden en specifieke termen uit de tekst.

Tekst

Wij Arien Wijnen Van den Boom, Gerart Jan Claessen ende Arien Cornelissen, schepenen des dorps Rosmalen, quarthiere van Maeslant, Meyerye van S Hertogenbosch, certificeeren op den eedt gedaen int aenvangen onses schepenampts, dat op dato onderges(chreven) voor ons sijn erschienen ende gecompareert de naervolgende geloofwaardige persoonen, inwoonderen onses voors(chreven) dorps, hebben ter instantie vande regeerders alhier gerichtelyck gedaeght sijnde, met solemneelen eede bevestight, getuyght, verclaert ende gedeponeert: Jan Janssen aen 't Hoogh en Cornelis Crynen, borgem(eesteren), beyde of yder out vyf en dertich jaeren, Antonis Gerits Hois, out een tsestich jaren, Jan van Roey, out vyf en vyftich jaeren, Jan Willems, out vier en vyftich jaren, Arien Wouters, out veertich jaren, Peter Janssen, out drie en dertich jaren, Willem Hendricx, out veertich jaren, Peter Hendricxen, out tsestich jaren, alle out borgemren, Jan Leenders, out drie en tsestich jaren, Jacob Peters, out vier en tsestich jaren, Herbert Emonts, out tsestich jaren, alle out geswoorenen, tuygen alle eendrachtelycken hen lieden seer wel kennelyck en waerachtich te sijn, dat van seeckere ceye [= kei] en scheidepael [= scheidspaal] van 't Rosmalense en Nulantse Vinckel, staende ter plaetse genoempt den Rietcuyl, de gemeene jurisdictie ende heyde van Rosmalen aldaer beginnende is, en soo voorts dicht neffens 't Rodts Hoefken alsoo genaempt recht op die Santstraet aenpaelende, welcke voors (egde) Rosmalense Heyde dan alsoo van ouders tot ouders, jae boven menschegeheugen, vredelyck en paeselyck met goeden schick en ordre vande gemeene ingeseetenen van Rosmalen voorsc(hreven) soo en gelyck naebuerlyck is, met weyen, vlaggen op seeckere dagen als andersints gebruyckt hebben, tot den voorleedenen jaere van sestienhondert negen en tachtich toe, sonder oeyt van haere voorouders noch haer deponents leeven lanck geduerende van ymant ter werelt eenige

de minste turbatie, beledth ofte pretentie op de voors. heyde gemaect gesien noch gehoirt te hebben dan ontrent een jaer geleeden, hebben de Regenten van Nulant, pal aenpaelende, eenige vlagh haelende naebueren van Rosmalen binnen de voors. paelen begonnen te verdrijven, en naderhant sich selven verstout, en gecoomen met eenen grooten tro[e]p volcx, en hebben binnen de voors. paelen op onse gemene heyde voors. de duynen en bergen geslicht en tot eenen publycquien wech gemaect, wel de lenghte van ontrent hondert roeden, den selven wech noch naderhant met ontrent vier hondert bercken bepoit en sijn aldaer noch veel cuylen gegraven, ende soo 't schijnt noch verder te willen poiten, en alsoo de gemeente van Rosmalen onneemende. Redenen van welweetenheyt, allegerende dat sijn voors. deponenten voor 't meerendeel ontrent en niet verre vande voors. paelen van de Rosmalense heyde sijn gebooren, gevoedt en noch woonende, jae dickwils oick aldaer van haere voorouders en andere ende luyden sonder de minste gedachte vande voors. infractie van die van Nulant te dencken, geseyt en aangeweesen is geweest. Eynde hiermeede de voors. deponenten hennedepositie: Ite[m] ende want redelyck en goddelyck is der waerheyt getuygenisse te geeven besonders des wettelyck versocht sijnde, soo hebben wij dese letteren van attestatie met onsen gemeents zegel besegelt en bij onsen secretaris doen onderteyckenen. Actum Rosmalen, den achsten juny sestien hondert en tnegentich. Ite[m]

Toelichtingen

A. Woordenlijst uit tekst (in chronologische volgorde)

Certificeeren = officieel verklaren of getuigen

Erschijnen ende compareeren = (beide) verschijnen

Solemneel = plechtig

Verclaeren ende deponeren = een getuigenverklaring afleggen

Vredelyck en paeselyck = (beide) vreedzaam

Gemeen = gezamenlijk

Nabuerlyck = zoals het burens betaamt

Deponent = iemand die een verklaring aflegt

Turbatie = beroering, hinder (= 'beledth')

Pretentie = aanspraak, vordering
Sich verstouten = de moed krijgen, zich (te veel) ver-
oorloven
Tro[e]p volcx = een troep mensen
Slichten = slechten: ongelijkheden (in de grond) weg-
nemen
Roede (lengtemaat)= 5¼ meter
Allegeeren = als bewijs aanvoeren
Haer(e) = hun
Infractie = inbreuk, schending
Depositie = getuigenis, verklaring
Attestatie = [formele] verklaring

B. Specifieke begrippen

1. Functionarissen: borgemeester en gezworene

Borgemeester

De borgemeester maakte deel uit van het zogenaamde corpus ofwel het gemeentebestuur in zijn breedste samenstelling. De taak van de borgemeester was bepaalde (dorps)inkomsten te innen en uitgaven te doen. Hij is zodoende enigszins vergelijkbaar met de latere gemeenteontvanger. Elk jaar werden er borgemeesters door schepenen aangesteld. Gewoonlijk kwamen ze uit de ingezetenen van het dorp. Degene die uitgezocht werd, was verplicht dit ambt op te nemen.(ii)

Gezworene

De gezworene had als taak toezicht te houden op het gebruik van de gemeenschappelijke gronden. (Zie hierna ‘Gemene heide’) Omdat hij bij de aanvaarding van zijn ambt moest zweren dat hij zich zou inspannen om misbruik van de ‘gemene’ gronden tegen te gaan werd hij gezworene genoemd.(iii)

2. Gemene heide (inclusief wei(d)en en vlaggen)

Gemene heide

De ‘gemene’ [= gemeenschappelijke] heide werd vaak ook ‘gemeint(e)’ genoemd. De gemeint bestond niet alleen uit droge heide maar ook uit wild grasland, moerassen en vennen. Dat ‘onze’ gemeint het Vinkel ook nat en drassig was maakt onder meer een omschrijving als “het gemeentes Broek genaamd het Vinkel” duide-

lijk.(iv) Veel van de natte heidegronden zijn de laatste honderdvijftig à tweehonderd jaar uitgedroogd. In de ondiepe vennen werd turf gestoken.(v)

Wei(d)en en vlaggen

Met weien wordt bedoeld dat men het recht heeft op een afgebakend gedeelte van de gezamenlijke heidegrond schapen in een bepaalde periode te laten grazen. Dit was de zogenaamde weidegang.

Vlaggen is het afsteken van heideplaggen of graszoden. Plaggen werden gebruikt om de armtierige grond te bemesten en zo wat minder onvruchtbaar te maken. Ook deden ze dienst als goedkope brandstof.

3. Grensmarkeringen

Uit de bovenstaande tekst blijkt dat een kei en scheidpaal ter plaatse de Rietkuil de grenzen van de rechtsgebieden Rosmalen en Nuland aangaven. Ook lezen we dat de bestuurders van Nuland duinen en bergen ‘geslecht’ hebben en kuilen gegraven hebben. In deze paar zinnen vinden we de bij uitstek gebruikte termen voor grensmarkeringen terug. We gaan nu hier wat dieper op in.

Dikwijls werden er arduinen stenen, vaak blauwe stenen genoemd, of zware veldkeien gebruikt om grenzen aan te duiden. De grensstenen konden ook lange stenen in paalvorm zijn.

Verhogingen in het terrein, zoals duinen en heuvels, ‘bergen’, konden dienen als grensafbakening, evenals kunstmatig opgeworpen zandhopen met daarop soms een grensteken in de vorm van een paaltje, een boom, een kruis of anderszins. In bijvoorbeeld Boxtel kwam het toponiem Tekenhopen voor. Het markeerde de grens met de gemeente St.-Oedenrode.(vi)

Met inzinkingen in het terrein, putten en kuilen werden ook grenzen aangegeven. Het toponiem Rietkuil, ‘den Rietcuyl’, is hier duidelijk een grensindicator. Tevens laat riet, het eerste deel van de naam, zien dat hier de bodem laag en nat moet zijn: het Vinkel was immers een ‘broek’, zo hebben we hogerop gezien! Over putten en palen gesproken: de uitdrukking ‘als puntje bij paaltje komt’ is een verbastering van ‘als putje bij paaltje komt’. Zowel putje als paaltje hebben beide de betekenis van grensscheiding: “zowel door het graven van een greppel als door het slaan van een paal kan men een ter-

rein afbakenen, en waar twee afbakeningen bij elkaar komen, is er een kritiek punt.”(vii) Dit sluit aan bij de uitdrukking in het Middelnederlands ‘putten ende palen’, dat wil zeggen: “de grenzen van een gebied of eigendom door zichtbare tekens aanwijzen.”(viii)

Naast zware stenen, stenen palen, verhogingen in het terrein en inzinkingen in de bodem, werden doornstruiken en bomen gebruikt als merk- of grenspunt. Een veel gebruikte grens- of scheidboom was de eik. Een eik is een sterke boom die heel oud kan worden waardoor herplanting tot een minimum beperkt kan worden.(ix)

Tot slot nog iets over hoe men grenzen en grenspalen in stand kon houden. Hierbij kon men op verschillende manieren te werk gaan. Bij voorbeeld: de gezworenen en de paalzetters en alle betrokkenen gingen in gezelschap van kinderen naar de grenzen toe. Bij de grenspaal aangekomen, werden de kinderen, om de plaats waar de paal werd neergezet maar nooit meer te zullen vergeten, flink aan de haren getrokken of kregen ze een pak slaag. Naast fysiek geweld was het geven van koekjes, knickers en/ of muntstukjes aan de kinderen ook een ‘geheugensteuntje’ voor het niet meer vergeten van het moment waarop en de plaats waar de grens nauwkeurig werd bepaald!(x)

- i. Volstrekt onjuist is de opmerking van het IVN 's-Hertogenbosch dat het Vinkel een wijk is: <http://www.ivn--s-hertogenbosch.nl> (Natuurgebied Eikenburg/ Vinkelsebos, kopje Geschiedenis). De elders gedane bewering dat het bos Eikenburg in het Vinkel ligt doet ook de wenkbrouwen fronsen. Zie: <http://www.encyclo.nl/> (Begrip Het Vinkel). Ook Wikipedia, de vrije encyclopedie, kan er wat van als zij stelt dat Eikenburg “ook wel Het Vinkel [wordt] genoemd.” (Zie: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Eikenburg>)
- ii. C. Kokke, *Inventaris van het Archief der Gemeente St. Michiels Gestel, Boxtel, 1949, blz. 13*; E. van Emstede, *Varia Peellandiae historiae ex fontibus, Glossarium der Ambts- en Rechts-taal*, 1968, blz. 18-19.
- iii. W. Heesters, *Sint-Oedenrode. Zwerftocht door een boeiend verleden*, Sint-Oedenrode, 1981, blz. 83.
- iv. Archief van de gemeente Rosmalen 1811-1932, inventarisnummer 1126, d.d. 6 augustus 1839. (Aanwezig in Stadsarchief 's-Hertogenbosch)
- v. A. Kappelhof, ‘Ontginningen in de Meierij van Den Bosch 1655-1792’ in: *Noordbrabants Historisch Jaarboek*, 2, 1985, blz. 200.
- vi. W. Veekens, Toponiemencollectie van Boxtel (inclusief toponymie van voormalig Boxtels Gemonde).
- vii. F. Stoet, *Nederlandse spreekwoorden en gezegden, verklaard en vergeleken met die in het Frans, Duits en Engels*, Zutphen, 1981, 10e druk, blz. 267 (= bewerking door C. Kruyskamp).
- viii. E. Verwijs en J. Verdam, *Middelnederlandsch Woordenboek*, 's-Gravenhage, 1907, deel 6, kolom 59 (= facsimile-uitgave door uitgeverij Flandria Nostra, Zedelgem (B), 1992).
- ix. P. Dekkers, ‘Toponymische aantekeningen bij het domein Sterksel van de abdij van Averbode (17de eeuw)’, in: *Naamkunde*, jaargang 27, 1995, aflevering 3-4, blz. 198.
- x. J. Helsen, ‘Oud grensrecht’, in: *Bijdragen tot de geschiedenis – bijzonderlijk van het oud hertogdom Brabant*, jaargang 38, 1955, 3e reeks, deel 7, aflevering 1, blz. 29.

40-jarig priesterfeest Pastoor van der Meyden

24 mei 1942 vierde Pastoor van der Meyden van onze Lambertuskerk zijn 40-jarig priesterfeest. Hoewel midden in de oorlog, werd er blijkbaar toch uitbundig ge-feest. Er waren die dag verschillende kerkelijke vieringen met meer dan drie heren. Diverse notabelen voerden het woord, de jubilaris hield zelf de feestpredikatie. Hij ontving natuurlijk een groot aantal cadeaus van heel wat verenigingen en bestuurders. Genoemd worden o.a. kelkdoekjes, ampullen, vingerdoekjes en boeken. Vermoedelijk waren er ook veel individuele parochianen die een attentie overhandigden en die lijst is leuk om te lezen: Een kleine ham, twee kistjes sigaren van elk 50 stuks en een van 25 stuks; een fles cognac en een kruik oude jene-

ver; 5 pond suiker, 5 pond rijst en 5 pond boter; een rundstong; 3 mikken en een tarwebrood; 5 taarten en een cake; eieren. Bovendien talrijke bloemstukken. Valt in dit kader nog te vermelden dat pastoor Van der Meyden in verband met ziekte in 1956 uit Rosmalen vertrok. Die ziekte zorgde er helaas voor dat hij geen officieel afscheid kon nemen. Hij ging wonen bij de zusters van Schijndel in Sint-Oedenrode. Een en ander werd de parochianen meegedeeld via een brief die vanaf de kansel werd voorgelezen. 29 mei 1957 is pastoor Van der Meyden overleden. Zijn opvolger was pastoor P. Janssens.

Verhaolen uit Roosmollen

W. Westelaken

In de talrijke kopieën die onze heemkundekring van Wil van den Elzen mocht ontvangen trof de redactie ook een artikel uit een of ander blad dat geschreven zou zijn door ene W. Westelaken. Hij schreef het verhaal op Sacramentsdag 1950 in Gellik. Dat is een dorp net over de grens, bij Lanaken. Is dat “onze” Walter Westelaken? Ik zou het niet weten, maar het is een leuk verhaal! Het staat onder een dikke kop die u hierboven ziet staan. Wij hebben de naam van ons dorp nergens zo zien staan overigens. Ook staan wij niet in voor de juiste schrijfwijze van het dialect.

De legende van d'n Annabörg: 't Nunneke.

In Roosmollen zèn veul aauw plotsen, van sommigen weten we 't een en 't ander van d'r geskiedenis, zo is ze opgetikkend in vergèelde historieblaoyer van de Arkieven.

Vandaag wil ik u een skon verhaol vertellen! 'n Skon verhaol zo ik 't 'ns hè gelizzen in 'n hil aauw boek. 'n Skon verhaol over de Annabörg of de Nonnenberg zó de minsen zijgen. De Annenbörg of de Nonnenberg is gelegen in de Roosmollense Polder, ivven buiten 't törper, nie wijd van de Neije Dijk, en de Kraienhoek, in 't boutendèkse, trouwens 't kleinste keind van Roosmollen kent die grote hollen lendenbom die door steu in de

grote open vlakte van de Polder.

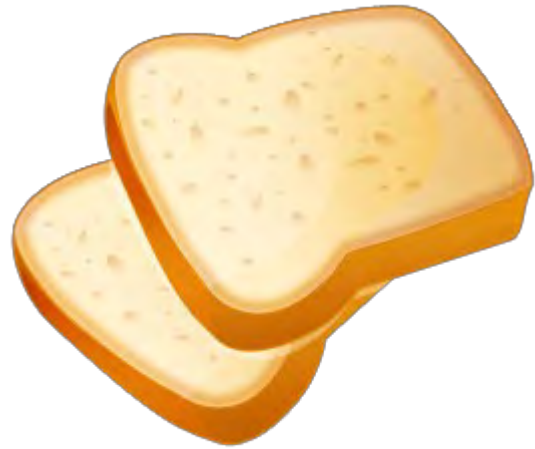
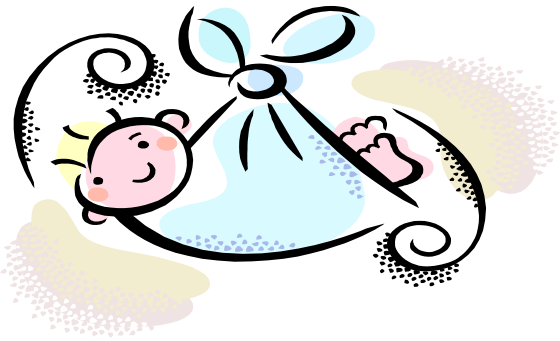
De Annabörg, of zo ie officieel wordt genuumd op z'n stads “St. Annaburg” waar vruger, lang gelejen 'n nonnenkloster, 'n kloster van slotzusters woor veul nonnen 'n heilig leven leiden, veur 't wel zèn van ons brabantse land.

Mar loot ik beginnen mee men verhaol, zo ik 't 'ns gelizzen heb in 'n hil aauw boek:

Ons Nunneke war toch zo bedroefd dieë mèrgen. 't Stond door veur d'r open selrömke, in d'r klein pijke en d'r nog kleinder kepke op d'r kop, en zaag uit op de grote klosterhof, woor onder 'n grote lendenbom, 'n prachtig beeld van de H. Moeder Anna stond, de H. Moeder Anna waar de beschermvrouwe van 't kloster. 't Waar toch zo'n skone lentedag, 't liep op 't eind van de vaasten en 't waar 'n laote Possen. De bieën gonsden van blom tot blom, vlinders fladderden en de mussen en de spreuwen sjierpten en kwetterden op 't dak en in de beum! 't Waar vruug, de zon klom omhoog over 't wijje polderland, haonengekrei was nie van de locht, en hil hōg hingen de löwerikken te zingen. 't Waar toch zo'n skon weer, alles waar iven blij, mar ons nunneke waar bedroefd, want 't waar vaastendaag. Goeie Vrèdig, en vandaag aten de nonnen allin mar dreug brood mee skon wotter. Ons nunneke skreuwde stil veur zich heen, de traonen drōppelden op d'r pijke en bevochtigden d'r kap. 't War toch nog zo'n klein nunneke, amper tien joor liek 't. 't Stond door mar en skreuwde.

'n Joor of tien gelejen, op 'n kaauwe winteraachte, 't vroei dè 't krakte, worde er on de bel van 't kloster getrokken. 't Galmde deur hil 't gebaauw! De nonnen kwamen juist uit 't koor, wor ze 't naachtofficie han gezongen. 't Waar over middernaacht. Rillend in hun groffe habijten sloften ze terug deur de kaauw gangen nor hun cellen. Toen werden ze opgeskrikt deur die bel, bibberend stonden ze stil, zuster portierster slefferde brommend nor de klosterpoort. 'n Hortje doornoo kwaam ze terug en in d'r erm droeg ze 'n pekske, en uit dè pekske klonk kendergeskreuw.

De nonnen wisten eurst nie, we ze mosten doen, ze hen wel geïnformeerd nor de herkomst van 't kiendje mar 't waar allemaol te vergifs. En zo is ons nunneke in 't kloster gekomen. Ze ha 't er nie slecht, want al die

nonnen moederden erover. Adeodata, waar 't gedopt in de grote klosterkerk, Adeodata, deur God gegivven wil dè zijgen. Toen 't groter worde, makte Zusterkleermakster er 'n pijke veur en 'n kepke lek de grote nonnen droegen. Adeodata groeide op, en 't wist nie beter of 't heurde er tuis. Op z'n sandalen slefferde 't deur de gangen, en liep verlorren in d'n hof, 't verveelde zich, 't ha niemand um mee te speulen, want de grote nonnen wisten nie we speulen waar.

't Ging d'n hof in, en prôtte we mee Zuster-Tuiniester, mar die ha ok gin tèt um te speulen, en zo op ne kir kwaam 't bè 't grote beeld van de H. Moeder Anna, naost Moeder Anna stond 'n klein lief durske, de H. Maagd, mar ons nunneke docht dè 't 'n non waar mee 'n ander klein nunneke.

Ons nunneke stond door mar te kijken, en opins zin 't: "Wel skone vrouw, maag ik 'ns mee dè kiendje van u speulen, en zo is dè toen iedere dag gegoon. Van dien dag af brocht ons nunneke ok iedere dag iets mee veur dè aander nunneke, 'n appel of 'n peer, die 't stillekes uit de itzaol meenam. Moeder Abdis hè 't ne kir gezien dè spel van die twi keinder, toen ze veur 't beeld van St. Anna wò gôn bidden. Stil is ze toen mar nor de klosterkerk gegoon, wor ze God dankte veur 't wonder woorvan ze getuige mocht zèn.

Mar vandaag is ons nunneke bedroefd, de trôntjes lopen over d'r wangen, want 't is vandaag Vastendag, Goeie Vrèdig, en d'r kommen gin appels of peren op toffel.

Dieën middag is ons nunneke stil nor 't beeld van die skon vrouw gegoon, stil en bedroefd. "Skone Vrouwe zin 't en temet haolde 't 'n dreug stuk aauwbakken brood onder de skapelier vandôn, skone vrouwe, vandaag hè ik niks anders es 'n stuk brood, want 't is Vastendag, mergen za'k wel iets lekkerders veur uw kiendje meebrengen."

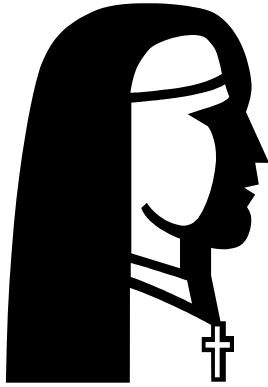
Toen glimlachte die skone Vrouw en zin: "M'n kiendje, m'n Adeodateke, zo lang al hedde ons al ten iten gebrocht, mergen, op Poszotterig, bè 't zingen van 't Alleluia, kom dan hier, dan meude bè men op 't feest kommen.

Ons nunneke zin blij van ja, mar toen docht 't er ônde 't uurst ônde Moeder Abdis moest vrogen. "Gao mar gaauw m'n keind, gao mar gaauw, zijg mar dè m'n kiendje en ik 't vrogen".

Adeodateke is gegoon nor de cel van Moeder Abdis, beduusd héget ongeklopt en skugter héget z'n vroeg gesteld! Moeder Abdis glimlachte, en docht stil veur zich heen: 't Is goed, m'n Adeodateke, 't is goed mar zijg dan 't is goed es Moeder Abdis mee mag goon."

Stil is ons nunneke toen heen geslopen, want dè zal die skon Vrouw zeker nie goed venen, dè Moeder Abdis meekomt. Moeder –Abdis it zoveul! En terwijl 't nunneke terug geu nor 't beeld, bang en bedroefd, vuult Moeder Abdis zich plots aaud worden, hil aaud.

Skreuwend is 't nunneke teruggekommen veur 't beeld, en 't kiek deur z'n traonen nor de skon Vrouw. "Skone Vrouw, Moeder-Abdis wil mee kommen, anders, maag ik nie, en Moeder-Abdis it zoveul, en U bent zo erm, uw kiendje hi mar 'n dun pijke en gin sloffen zo es ik, ge het vast nie genug iten..."

Uit de oude fotodoos

En 't nunneke skreuwde, skreuwde..."Stil mar m'n kiendje, stil mar, m'm Adedateke, stil mar, 't is goed, Moeder Abdis mag gerust meekommen, mergen onder 't Alleluja kom ik u hier haolen, zijk mar ôn Moeder-Abdis dè ik u bei verwaacht."

Blij snelde 't nunneke terug nor Moeder-Abdis. "'t Is goed, 't is goed, U mag ok kommen," juichte 't en Moeder-Abdis hée 't nunneke op d'r slip genomen, en veul woorden gezeed, over de skone himmel, voor ons nunneke nie veul van begriep. Toen is Moeder-Abdis gegoon nor de Klosterkerk voor ze hil de nacht hée gebid, en Adeodateke nor z'n cel, wor 't hil de nacht wakker laag in blij verwaachten.

Zanderdaags vruug is Moeder-Abdis nor de cel van 't nunneke gegoon. "Kom keind, loten we goon, nor 't feestmaol, kom, loten we goon, 't is tijd.

Ze gingen d'n hof in, overgoten door de mergenzon, recht nor 't beeld.....

Alleluia, alleluia, de Heer is waarlijk verrezen, kleppen de klokken, wijd in d'n umtrek, over 't nog wijere polderland. Alleluia, alleluia.....

Stil skrijden de nonnen nor de kloosterhof, stil, gebedenboeken in d'r witte haand, stil gon ze nor 't grote beeld...

En ôn de voeten van 't beeld van Sint Anna, liggen twi gestalten, zaacht en kalm in mekaars erm, een glimlach op d'r lippen en... hil hog zingen twi löwerikken, opvleugelend nor God, 't blij Alleluia-gezag. Ons nunneke en Moeder-Abdis zèn heengegoon nor 't blij himmelse gastmaol.

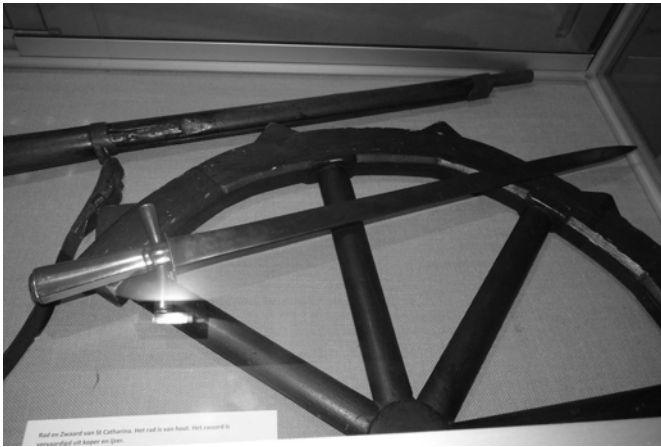
Dè is 't skon verhaol van 't nunneke van d'n Annabörg! 't Kloster is verwoest, al lang reeds, mar nog altèd steu door dieë endenbom, wooronder ins 't beeld stond van de H. Moeder Anna.

Gellik, Sacramentsdag 1950.

Tijdens de werkzaamheden op maandagavond in ons heemhuis duiken soms foto's op waarvan niemand weet wie of wat het voorstelt. Ze zitten per ongeluk ergens tussen of ze zijn in de bus gestopt. De werkgroep archivering bood de redactie deze foto aan. Wie kent deze dame of wie weet er meer van? Wend u tot de redactie!

Impressie van de week van de Historie, georganiseerd door Heemkundekring samen met wijkraden van Rosmalen Noord

Wie bekladde Rosmalens gemeentehuis?

In januari 1994 stond in het Brabants Dagblad een klein bericht, waarin melding werd gemaakt van het besmeuren van de deur van het gemeentehuis, het huidige Perron-3. Er werden uitwerpselen, koffie- en theezakjes, televisiegidsen en pepernoten op de deur aangetroffen. Eind december 1993 was ook al iets dergelijks gebeurd. Een en ander is 20 jaar geleden. De politie heeft bij mijn weten nooit een spoor van de dader gevonden. Het zou voor de Rosmalense geschiedschrijving interessant zijn om meer te weten over de achtergrond van deze gebeurtenis. In het tijdschrift Brabants Heem, jaargang 1995, nummer 1, be- steedt de bekende Brabantse historicus Gerard Rooyak-

kers aandacht aan deze gebeurtenis. Hij plaatst die in het kader van soortgelijke acties die al honderden jaren oud zijn. Zo werden in maart 1994 een gevilde reeget en afgesneden konijn-oren gespijkerd aan de toegangsdeur van de Sint-Pancratiuskerk in Hoogeloon. Omdat ik geïnteresseerd ben in oude Brabantse gebruiken, zou ik graag in contact komen met de toenmalige uitvoerder van de actie in Rosmalen, of met iemand die hier meer van weet. Mocht iemand (eventueel anoniem) zijn verhaal willen vertellen, houd ik me aanbevolen. Mijn adres is Gerrit Mol, J. Perkstraat 19, 5242 GA Rosmalen. Telefoon 0735214109.

HEEMKUNDEKRING ROSMALEN DANKT ZIJN SPONSORS

Boundless Business Consultancy	Heihoeven 53	5244 GK	Rosmalen
Timmers Bouwbedrijf bv.	Heikampweg 6	5249 JX	Rosmalen
P.Hoedemakers & Zn. bv.	De Grote Elst 40	5246 JP	Rosmalen
Soos Satisfaction	Fort Alexanderstraat 31	5241 EX	Rosmalen
Dierenspecialzaak Nico van den Berg	Oude Baan 3	5242 HT	Rosmalen
Gebr. Voets Weg- en Waterbouw	Vinkenveld 4	5249 JP	Rosmalen
Car-O-Tech	Hoogstraat 5	5258 BA	Berlicum
v.d.Weide Holding	Pastoor de Leijerstraat 5	5246 JA	Rosmalen
Bouwbedrijf van Niftrik	Friezenstraat 2	5249 JS	Rosmalen
Bouwman's Oliehandel bv.	Westeind 2	5245 NL	Rosmalen

HEEMKUNDEKRING - ROSMALEN